

Araplar ve Osmanlı Hanedanı: Mer'î b. Yusuf Örneği*

Dr. Eyüp ÖZTÜRK**

Atıf / ©- Öztürk, E. (2011). Araplar ve Osmanlı Hanedanı: Mer'î b. Yusuf Örneği, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11 (2), 241-276.

Özet- Bu makalede, Mer'î b. Yusuf'un *Kalâidü'l-İkyân fî Fezâilî Âli Osmân* adlı eserinden hareketle Arapların Osmanlı hanedanına bakışı incelenmeye çalışılmıştır. Mer'î b. Yusuf'un eseri, Osmanlı hanedanına dinî açıdan meşruiyet kazandırmak amacıyla yazılmış eserlerden birisidir. Ancak onu diğerlerinden ayıran en temel özellik; Arap kökenli ve Hanbelî mezhebine mensup birisi tarafından yazılmış olması ve Arap tebaanın Osmanlı hanedanına bakışına dair önemli veriler sunmasıdır. Bu çerçevede söz konusu eserin genel içeriği yazılış gayesi, üslubu ve kavramsal çerçevesi hakkında bilgi verilmiş, eserin kendi türündeki diğer eserlerle karşılaştırması yapılarak özgün yönleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar sözcükler- Osmanlı Hanedanı, Mer'î b. Yusuf, *Kalâidü'l-İkyân fî Fezâilî Âli Osmân*, Osmanlı Hanedanı ve Araplar, Osmanlı Hanedanının Fazileti.

§§§

Giriş

Osmanlılar bir beylik olarak tarih sahnesine çıkmalarından kısa bir süre sonra çok geniş sınırlara sahip bir güç hâline gelmişlerdir. İlk olarak Anadolu ve Balkanlar üzerinde yoğunlaşan Osmanlı fetihleri kısa bir süre sonra Ortadoğu'ya yönelmiş, Yavuz Sultan Selim'in Memlûkleri ortadan kaldırmasıyla Mısır ve Suriye gibi bölgenin önemli şehirleri

* Bu makale, *Osmanlı Tarihçiliğinde Fezâil Edebiyatı (Mer'î b. Yusuf'un Kalâidü'l-İkyân fî Fezâilî Âli Osman Örneği)* isimli yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

** Milli Eğitim Bakanlığı, e-posta: eyupgiresun28@hotmail.com

Osmanlı Devleti'nin kontrolü altına girmiştir. Bu tarihten itibaren Ortadoğu'nun önemli bir kısmı Osmanlıların inkırazına kadar onların hâkimiyeti altında kalmıştır.¹

Osmanlılar, her iktidar gibi hâkim oldukları bölgelerde varlıklarını sürdürebilmek için halk nezdinde meşruiyet arayışı içinde olmuşlardır. Devletin meşruiyeti ise genellikle hanedanı yüceltme yoluyla sağlanmaya çalışılmıştır. Klasik Osmanlı tebaası nezdinde hanedanı yüceltme faaliyetleri belli argümanlar üzerinden yürütülmüştür. Hanedanın ilahî ayrıcalığı mazhar olduğuna yönelik menkıbevî anlatımların yanı sıra, gazada öncül omaları, soy/nesep açısından üstünlüğe sahip bulunmaları ve adaleti sağlamaları gibi hususlar hanedanın üstünlüğünü vurgulamak için tarihçiler tarafından sıklıkla kullanılan unsurlar olmuştur. Sonraki zamanlarda dinin etkisinin artmasına paralel olarak "mehdi" ve "müceddid" gibi kavramlar da padişahlar için kullanılmaya başlanarak meşruiyet sağlama unsurları çeşitlendirilmiştir.²

Bu bağlamda Mer'î b. Yusuf'un (مرعي بن يوسف) Osmanlı hanedanının faziletlerini dile getirdiği eser gerek yazarının kimliği gerekse içeriği sebebi ile önem arz etmektedir. Zira yazarı bir Arap'tır ve eser Arap tebaa nezdinde Osmanlı hanedanını yüceltmek amacıyla yazılmıştır. Arap tebaanın hanedana bakışına dair Osmanlı literatüründe çok az veri bulunmaktadır. Bu durum dikkate alındığında, bir Arap tarafından Araplar için kaleme alınmış hanedan övgüsünün Osmanlı tarihçiliği açısından önemi ortaya çıkmaktadır. Ayrıca eserin hedef kitlesinin Arap nüfus olması içeriğinin de değişmesine yol açmıştır. Eser bu yönüyle meşruiyet unsurlarının farklı coğrafyalara göre nasıl değişkenlik arz ettiğini göstermesi bakımından da araştırmacıların ilgisini hak etmektedir.

Mer'î b. Yusuf eserinde Osmanlı hanedanının faziletleri olarak yirmi üç madde zikretmiştir. Biz bu faziletlerden onun hanedana bakışını tespit etmeye çalışacağız. Bunu yaparken maddeleri tek tek sıralama yoluna gitmeyeceğiz. Bunun yerine, fazilet maddelerini içeriklerine uygun başlıklar altında ele alarak onun hanedana bakış açısını tasvir etmeye çalışacağız.

¹ Bu konuda geniş bilgi için bkz. Ira M. Lapidus, *İslam Toplamları Tarihi*, çev.: Yasin Aktay, İletişim Yay., 1. bs., İstanbul 2002, c. I, s. 417-425.

² Bu konuda geniş bilgi için bkz. Eyüp Öztürk, *Osmanlı Tarihçiliğinde Fezâil Edebiyatı (Mer'î b. Yusuf'un Kalâidü'l-İkyân fî Fezâilî Âli Osman Örneği)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2004. s. 23-67.

2. Mer'î b. Yusuf'un Hayatı

Tam adı Mer'î b. Yusuf b. Ebî Bekr b. Ahmed el-Kermî el-Makdisî el-Hanbelî'dir. Filistin'de Nablus yakınlarındaki Tur-ı Kerem'de (Tulkarim) doğmuştur. Doğum tarihi hakkında kaynaklarda bir bilgi yoktur.³ Kudüs'te Şeyh Muhammed el-Merdâvi ve Kadı Yahya el-Haccâvî'den ders almıştır. Daha sonra Mısır'a yerleşmiş ve burada da Muhammed el-Hicâzî ve Ahmed el-Ganîmî'den ders görüp icazet almıştır. İcazetini aldıktan sonra, önce müderris olarak Ezher Camii'ne daha sonrada Hanbelî fakihî olarak Tolunoğulları Camii'ne atanmıştır⁴.

Mer'î b. Yusuf devrinin önde gelen Hanbelî âlimlerinden birisidir.⁵ Bu açıdan toplum içinde saygın bir yeri vardır. Ancak buna rağmen çok sayıda düşmanının var olduğu da belirtilmektedir.⁶ Ayrıca onun yerel devlet yöneticileri ile arası pek iyi değildir. Eserinde sık sık yerel devlet yöneticilerine olan kızgınlığını dile getirmektedir. Kızgınlığının, idarecilerin onun maaşı üzerine yaptığı tasarruflardan kaynaklandığı anlaşılmaktadır. O, ders vermesi karşılığında aldığı maaşın idareciler tarafından azaltılmasına üzüldüğünü ve vakıflardan bütün âlimlerin eşit oranda maaş alması gerektiğini ifade etmiştir. Yine zamanın diğer bir âlimi olan İbrahim el-Meymûnî'nin kendisine tercih edilmesine içerlemiş, gerek dersleri ve gerekse ortaya koyduğu eserleri açısından böyle bir ihmali hak etmediğini söyleyerek kendisinin diğerlerine oranla ekonomik desteğe daha fazla ihtiyacı olduğunu beyan

³ Hayreddin Zirikli, *el-Âlam, Dârü'l-İlm li'l-Melâyin*, Beyrut 1990, c. VII, s. 203.

⁴ Muhammed el-Muhîbbî, *Hulâsatu'l-Eser fi Âyâni'l-Karni'l-Hâdî Aşar*, Matbaatü'l-Vehbiyye, Kahire: 1284, s. 358.

⁵ Şaban el-Arnâvudî, Mer'î b. Yusuf'un eserine yazdığı giriş yazısı (bkz. Mer'î b. Yusuf, *Ekâvilu's-Sikât fi Tevili'l-Esmâ ve's-Sifât ve'l-Âyâtî'l-Muhakkimât ve'l-Müşebbihât*, tahk.: Şaban el-Arnâvudî, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1985, s. 30.

⁶ Muhîbbî, *a.g.e.*, s. 358. Eserini de muhtemelen kendisine haksızlık yaptıklarına inandığı idarecilere ve düşmanlarına karşı siyasî otoritenin desteğini kazanmak amacı ile yazmıştır. Benzer bir durum kitabı Osmanlı Türkçesi'ne tercüme eden Şaban b. Şifâî için de söz konusudur. XVII. yüzyılın meşhur doktorlarından olan Şaban b. Şifâî (bkz. Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, haz.: Mustafa Tatçı – Cemal Kurnaz, Bizim Büro Basımevi, Ankara 2000, c. III, s. 220) tercümesinin girişinde tıbbâ mensup bir alay cahilin hased, iftira ve düşmanca yaklaşımlarına maruz kaldığını belirterek bir anlamda onları kitabını sunduğu siyasî otoriteye şikâyet etmektedir. bkz. Mer'î b. Yusuf, *Kalâidu'l-ıkyan fi fezâilî Âli Osmân*, çev.: Şaban b. Şifâî, Nuruosmaniye Ktp., No: 3404, vr. 6b. Bu nüshaya bundan sonraki atıflar mütercim Şaban b. Şifâî'nin eklemelerine işaret etmek için yapılacağından Mer'î b. Yusuf'un ismi zikredilmeyecek sadece Şifâî ismi kullanılacaktır.

etmiştir.⁷ *Kalâidü'l-İkyân*'da sık sık sultan adına iş görenlerin yaptıkları adaletsizlik ve haksızlıklardan söz eden, yaşadığı zaman dilimindeki ahlakî çözülmeye vurgu yapan Merî b. Yusuf'un bu ifadelerinin kendisinin uğramış olduğunu iddia ettiği haksızlıklardan kaynaklandığını düşünmek gerekir.⁸ Ayrıca kendi çağının ahlakî durumuna dair yoğun eleştirileri, devletin o süreçte içinde bulunduğu olumsuz şartlarla da alakalı olsa gerektir. Zira söz konusu zaman diliminde Osmanlı Devleti idarî ve malî alanlarda ciddi sıkıntılarla karşılaşmaya başlamıştır.⁹ Dönemin ulema ve bürokratları devlet ve toplum düzenindeki bu bozulmayı fark etmiş, sıkıntıların kaynaklarını ve ıslahat önerilerini içeren raporları, özellikle XVI. yüzyılın son çeyreğinden itibaren yoğun bir şekilde dile getirmeye başlamışlardır.¹⁰ Dolayısıyla Merî b. Yusuf'un sık sık kendi zamanının ahlakî seviyesizliğinden şikayet etmesinde devlet düzenindeki bozulmanın önemli oranda katkısı olmalıdır.

Merî b. Yusuf oldukça velûd bir yazardır. Yaklaşık yetmiş civarında eseri vardır.¹¹ Yazmış olduğu eserler ona fakih olmanın yanında tarihçi ve edip sıfatlarını da eklemeyi gerektirmektedir. Kahire'de 1624 yılında vefat etmiştir.¹²

⁷ Ferdinand Wüstenfeld, *Die Geschichtschreiber der Araber und Ihre Werke*, Burt Franklin, New York 1882, No: 555, s. 94. (İlgili bölümü Almanca'dan tercüme eden Mehmet Kalaycı'ya müteşekkirim).

⁸ Bkz. Merî b. Yusuf, *Kalâidu'l-İkyân fî Fezâilî Âli Osmân*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, No: 2340, Vr. 37a, 48a, 63a-b, 73b-74a. *Kalâidu'l-İkyân fî Fezâilî Âli Osmân*'ın Nuruosmaniye Kütüphanesi 609 numarada kayıtlı bir nüshası daha vardır. Nüshalar arasında ciddi anlam değişikliklerine yol açacak farklılıklar olmadığı için çalışmamızda sadece Esad Efendi nüshası kullanılmıştır.

⁹ Osmanlı idarî sistemindeki bozulma hakkında geniş bilgi için bkz. Sâmî Şener, *Osmanlı'da Siyasî Çözülme*, İnkılap Yay., İstanbul 1990, s. 105-152. Söz konusu dönemde Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu malî sıkıntılar hakkında geniş bilgi için bkz. Johann Wilhelm Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, çev.: Nilüfer Epçeli, edit.: Erhan Afyoncu, Yeditepe Yay., 1. bs., İstanbul 2011, c. III, s. 543-578.

¹⁰ Mehmet Öz, *Osmanlı'da Çözülme ve Gelenekçi Yorumları*, Dergâh Yay., İstanbul 1997, s. 15.

¹¹ Bu eserler için bkz. Öztürk, *a.g.t.*, s. 72-77.

¹² Zirikli, *a.g.e.*, c. VII, s. 203; Babinger, J. J. Marcel'in tarihinde Merî b. Yusuf'un 1620 yılında Sultan II. Osman tarafından Sultan I. Mustafa'nın yandaşı olduğu gerekçesiyle öldürüldüğünü söylediğini ifade etmektedir. bkz. Franz Babinger, *Osmanlı Tarih Yazıları ve Eserleri*, çev.: Coşkun Üçok, Kültür Bakanlığı Yay., 3. bs. Ankara 2000, s. 177. Bütün kaynakların ölüm tarihi olarak 1624 tarihinde ittifak etmesi ve bu konuya değinilmemesi bu ihtimalin zayıf olduğunu düşündürmektedir.

3. Kalâidü'l-İkyân fi Fezâili Âli Osmân

Mer'î b. Yusuf, *Kalâidü'l-İkyân fi Fezâili Âl-i Osmân* isimli eserini Arapça olarak kaleme almıştır. Eserini yazarken sade bir dil kullanmıştır. Yazar edebî hünerini ancak kendi zamanının sultanıyla ilgili bir olaydan bahsettiği zaman sergilemiştir. Özellikle eserini yazdığı zaman sultan olan II. Osman ve onun dedesi III. Mehmed'in yaptıkları gazaları tasvir ederken oldukça ağdalı bir üslûp kullanmayı tercih etmiştir.¹³

Mer'î b. Yusuf'un eseri, Osmanlı sultanlarının üstünlüğünü ispatlamayı amaçlayan müstakil bir eser olması ve bu iddiasını ismine taşımış olması yönüyle önemli bir başvuru kaynağıdır.¹⁴ Ayrıca eser dil ve üslup açısından Osmanlı tarih yazımı geleneğinden ayrılmaktadır. Osmanlı tarih yazıcılığı padişahların konumunu ifade etmede daha çok siyasetnâmelerin dil ve üslubunu kullanmıştır. Bu tercihin bir sonucu olarak klasik Osmanlı literatüründe padişah veya hanedanın konumlandırılması iki temel üzerinden yapılmıştır. Birinci olarak vurgulanan husus, hanedanın Tanrı tarafından seçilmişliğidir. İkinci temel ise halk için yapılan olumlu faaliyetlerdir. Tarih kitaplarında padişahlar için dile getirilen gaza öncülüğü, adalet, cömertlik, zulüm yapmama, emniyet ve asayiş sağlama v.s. gibi eylemlerin hepsi bu iki merkez etrafında şekillenmektedir. Padişahların bu kavramlarla tavsifi olup bitmiş bir iş değildir. Bir yandan padişahların bu üstün vasıflara sahip olduğu vurgulanırken diğer yandan padişahlara bu güzel vasıflardan vazgeçmemesi ve devam ettirmesi için yönlendirme de yapılmaktadır.¹⁵ Mer'î b. Yusuf'un eseri ise daha çok din merkezli olarak kaleme alınmıştır. Zikretmiş olduğu Osmanlı sultanlarının faziletlerinin çoğu din ve dine dair yapılan faaliyetler ile ilgilidir. Dolayısıyla Mer'î b. Yusuf'un eserinde hanedanın seçilmişliğine işaret eden argümanlar yoktur. Yine herhangi bir Osmanlı kroniğinde sıkça rastlanabilecek hanedanın gaza öncülüğü, padişahın sosyal adaleti ve cömertliği, halkın ihtiyaçlarını gidermesi gibi konulara da pek vurgu yapılmamıştır. Bunun yerine, Osmanlı sultanlarının dinin emirlerine boyun eğmeleri, güzel itikatları, âlimlere ve salihlere değer vermeleri, namazlarını kılmaya riayet etmeleri, içki içmemeleri, kutsal mekânlara yaptıkları

¹³ Mer'î b. Yusuf, *a.g.e.*, vr. 21-24.

¹⁴ Bu durumu eserin girişinde yazarın kendisi de dile getirmektedir. bkz. Mer'î b. Yusuf, *a.g.e.*, vr. 2b.

¹⁵ Örneğin bkz. Aşıkpaşazâde Ahmed, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1332, s. 233-234, Bedr-i Dilşad, *Murad-nâme*, haz.: Adem Ceyhan, MEB Yay., İstanbul 1997, c. I, s. 210-212; Sarıca Kemal, *Selâtin-nâme*, haz.: Necdet Öztürk, TTK Yay., Ankara 2001, s. 45, 82, 108, 111; Eyyübî, *Menâkıb-ı Sultan Süleyman (Risâle-i Pâdişah-nâme)*, haz.: Mehmet Akkuş, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1991, Beyit: 584, 585, 587; Tursun Bey, *Tarihu Ebu'l-Feth*, haz.: Mertol Tulum, İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul 1977, s. 18.

hizmetler gibi hususlar eserin ana vurgularını oluşturmaktadır. Mer'î b. Yusuf'un bu üslubu benimsemesinde Osmanlı Devleti'nin merkezinden uzakta hayatını devam ettiren bir Hanbelî müderrisi olmasının yanında, özellikle hilâfet sonrası dönemde padişahların değerlendirilmesinde dinin etkisinin artmasının da etkisi vardır. Zamanın ve şartların değişmesine paralel olarak hanedanı değerlendirmede farklı unsurlar devreye girmiştir.¹⁶

Mer'î b. Yusuf'tan sonra Osmanlı tarih yazımında Osmanlı sultanlarının faziletlerini ifade etmeye hasredilmiş, onun eseri ile dil ve üslup açısından benzeşen eserlere rastlanmamaktadır. Ancak bu husus, onun eserinin Osmanlı tarih yazımına hiçbir etkisi olmadığı anlamına gelmemektedir. Özellikle II. Mahmut ve II. Abdülhamit dönemlerinde siyasal amaçlarla yazılan risalelerde Mer'î b. Yusuf'un eserinin izleri görülmektedir.¹⁷

Mer'î b. Yusuf'un eserini Şaban b. Şifâî aynı isimle Osmanlı Türkçesine çevirmiş ve bu tercüme yaygınlık kazanmıştır. Şaban b. Şifâî tercümeyle birçok eklemelerde bulunmuştur. Bu eklemeler neredeyse ana kitaptan bağımsız müstakil bir kitap olarak tanımlanmayı gerektirecek kadar fazladır. Şifâî'nin eklemelerinin büyük bir kısmı, Mer'î b. Yusuf'un gaza, cihad, adalet, nizâm-ı âlem v.s. gibi kavram ve konuları eserinde fazla kullanmamasından kaynaklanan eksikliği giderme çabasına matuftur. Zira bu kavram ve konulara yeterince değinilmemesi, eserin Arap tebaa dışındaki unsurlarda etkinliğini kısıtlamaktadır.

¹⁶ Ömeğin Osmanlı'nın kutsal mekânlara sahip olmasından sonra buralara yapılan hizmetler Osmanlı sultanlarının üstünlüğünü vurgulamada önemli bir yere sahip olmuştur. Mer'î b. Yusuf gibi bu hususlara eserlerinde genişçe yer verenlerin yanında, sadece bu hususu vurgulamak amacıyla müstakil eserler de yazılmıştır. bkz. Muhammed Emin el-Mekkî, "Hulefâ-yı İzâm-ı Osmaniye Hazarâtının Haremeyn-i Şerîfeyn'deki Âsâr-ı Mebrûre ve Meşkûre-i Hümayunlarından Bâhis Tarihi Bir Eserdir", haz.: Zeynep Süslü, *Hilafet Risaleleri II*, edit.: İsmail Kara, Klasik Yay., İstanbul 2002, s. 263-280. Yine Osmanlı'da gaza ve fetihlerin azalmasına paralel olarak gazanın yanında başka hususları da Osmanlı sultanlarının güzellikleri olarak yansıtan eserler yazılmıştır. Osanzâde Ahmed Tâib'in yazmış olduğu kitap, gazanın yanında Osmanlı sultanlarının yapmış oldukları mimarî eserlerden de geniş olarak bahsedip bu hususu öne çıkarması açısından zikre değerlidir. bkz. Osanzâde Ahmed Tâib, *İcmâl-i Menâkıb-ı Selâtin-i Âl-i Osmân*, Süleymaniye Ktp., Hüsrev Paşa, No: 328.

¹⁷ Yasincizâde Abdülvehhab Efendi, II. Mahmut'un reformlarını halka kabul ettirmek amacıyla yazmış olduğu *Hulasatu'l-Burhân fi İtâati's-Sultan* isimli risalesinde Mer'î b. Yusuf'un eserinden istifade ettiğini ifade etmektedir. bkz. Yasincizâde Abdülvehhab Efendi, *Hulasatu'l-Burhân fi İtâati's-Sultan*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, No: 1842, s. 4. Yine II. Abdülhamit döneminde siyasal risaleler yazan müelliflerin onun eserinden istifade ettiği, risalelerin içeriğinden anlaşılmaktadır. bkz. Yusuf b. İsmail en-Nebhâni, "Hulâsatu'l-Beyân fî Ba'dı Meâsir-i Mevlânâ es-Sultân Abdilhamîd es-Sânî ve Ecdâdihî Âl-i Osmân", çev.: Mehmet Özşenel, *Hilafet Risaleleri I*, edit.: İsmail Kara, Klasik Yay., İstanbul 2002, s. 348-350; Mahmut b. Hamza Efendi, "Bekâ-yı Saltanat-ı Osmâniye", çev.: Bereketzâde İsmail Hakkı, haz.: Ahmet Sürün, *Hilafet Risaleleri I*, s. 277-280.

Kitabı Türkçe'ye tercüme eden Şaban b. Şifâî yaptığı eklemelerle bu yapısal eksikliği aşmaya çalışmıştır. Bu sebeple Şifâî'nin tercümesinde "müeyyed min indillah olan padişahımız", "gaza-cihad-guzât-ı İslâm", "sultanın adaleti", "nizâm-ı âlem" gibi ifadeler kavramsal eksikliği telafi çabası olarak algılanmalıdır.¹⁸

4. Mer'î b. Yusuf'un Gözünden Osmanlı Hanedanı

Mer'î b. Yusuf eserinde Osmanlı sultanlarının faziletleri olarak yirmi üç madde zikretmiştir.¹⁹ Bu faziletleri zikrederken bir sistematikten yoksundur. Ayrıca bazen tek bir başlık altında birleştirilebilecek fazilet unsurlarını ayrı ayrı maddeler halinde sunarak tekrara düşmektedir.²⁰ Onun Osmanlı sultanlarını üstün kılan faziletler olarak ifade ettiği şeyler belli bir dinî, ahlakî veya idarî ilkenin öne çıkarılması veya herhangi bir tarihsel olayın bu ilkelerle ilişkilendirilmesinden ziyade, bizzat tarihsel olayların kendisidir. Yani Osmanlı sultanlarının bizzat yaptıkları veya destek verdikleri dinî, ahlakî ve idarî olay veya tutumların kendisi yazar tarafından faziletler olarak sunulmakta, genelleme ve soyutlama yolu çok fazla tercih edilmemektedir. Herhalde bundan olsa gerek ki, Babinger, eser hakkında, garip sebeplere dayanarak Osmanlı sultanlarının üstünlüğünü ispatlamaya çalıştığı yorumunda bulunmuştur.²¹

Mer'î b. Yusuf eserinde Osmanlı sultanlarını ideal padişahlar olarak yansıtmıştır. Osmanlı sultanları mükemmel padişahlar olarak değil, zamanın meliklerinin en hayırlıları olarak tasvir edilmektedir.²² Bu zihinsel yapı, Osmanlı sultanları için zikrettiği faziletleri ispatlamaya giriştiğinde belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Yazar söz konusu

¹⁸ Bkz. Şifâî, *a.g.e.*, vr. 2b-3b, 86b, 87b, 88a-b, 89a, 91b, Ayrıca klasik tarih kitaplarında vurgulanan ve hanedanın ilahi ayrıcalığına mazhar olduğunu ifade eden, Osman Gazi'nin Şeyh Edebalî'nin evinde geçlediği zaman rüyasında Şeyh'in koynundan bir ayın doğarak onun koynuna girdiği ve akabinde Osman Gazi'nin göbeğinden bir ağaç bitip bütün dünyayı kapladığı rivayetin (rivayet için bkz. Aşıkpaşazâde, *a.g.e.*, s. 6) Mer'î b. Yusuf değinmemesine rağmen, mütercim Şifâî'nin tercümesine bu rivayeti ekleme ihtiyacı hissetmesi de benzer bir çabanın ürünüdür. bkz. Şifâî, *a.g.e.*, vr. 14b-15a

¹⁹ Babinger eseri tanıtırken Osmanlı sultanlarını üstün kılan yirmi beş fazilet maddesi içerdiğinden bahseder. Ancak bizim Türkiye kütüphanelerinde varlığını tespit edebildiğimiz her iki nüshada da yirmi üç fazilet maddesi zikredilmektedir. Bunun okuma yanlışlığından kaynaklanan bir fark mı, yoksa nüsha farklılıklarından mı kaynaklandığını tespit edebilmek için eserin bütün nüshalarının görülmesi gerekmektedir. Ancak biz eserin Türkiye dışındaki kütüphanelerde var olan nüshalarına ulaşamadık. bkz. Babinger, *a.g.e.*, s. 176.

²⁰ Örneğin 6, 16, 17, 21 ve 3, 20 22, numaralı faziletlerin tek başlık altında birleştirilmeleri mümkündür.

²¹ Bkz. Babinger, *a.g.e.*, s. 176.

²² Ömek için bkz. Mer'î b. Yusuf, *a.g.e.*, vr. 37a.

faziletleri ispatlamaya çalışırken Osmanlı sultanlarının olumlu davranışlarını merkeze almaktan ziyade, Osmanlı sultanları dışındaki diğer sultanların eksikliklerini temele almaktadır. Bunu yaparken usul olarak önce fazilet maddesini zikretmekte, daha sonra İslâm tarihinde olumsuz tutum ve davranışları olan sultanlardan tarihsel bir sıra takip ederek örnek verme yoluna gitmektedir. Son aşama olarak, Osmanlı sultanları onlarla karşılaştırılmakta ve onlardan daha üstün oldukları sonucuna ulaşılmaktadır. Benimsenen bu metod eseri yazılış gayesinden uzaklaştıran bir odaklanma problemi ortaya çıkarmaktadır. Zira karşılaştırmalar için İslâm tarihinden uzun örneklemeler yoluna gidilmesi veya fazilet unsurunu ispat etmek için uzun uzun fikhî açıklamalar yapılması, eserin yazılış gayesi olan Osmanlı sultanlarının üstünlüğüne yapılan vurgunun zayıflamasına neden olmaktadır. Bundan dolayı eser, Osmanlı sultanlarının üstünlüğünü ispatlamayı amaçlamanın yanında, bir İslâm tarihi eleştirisi olma hüviyetine de bürünmektedir.

Mer'î b. Yusuf eserini klasik İslâm geleneğinin siyaset görüşünü merkeze alarak şekillendirmiştir. Bilindiği gibi, İslâm geleneğinde, özellikle Sünnî gelenekte, din ve devlet birbirlerinden bağımsız olarak düşünülmemiştir. Din ve devlet ikiz kardeşler olarak tasvir edilmiş, var olmak için her birinin diğerine ihtiyaç duyduğu vurgulanmıştır. Bu anlayış din ve devleti birbirlerinin tamamlayıcıları olarak kabul etmektedir. İslâm geleneği, bu anlayışı insanın yapısı ile temellendirmiştir. Zira insanlar ihtiyaçlarını karşılamak için bir arada yaşamak zorunda olan varlıklardır. Ancak insanların bir arada yaşamaları kaçınılmaz olarak kavga ve kargaşa ortamının doğmasına da neden olacaktır. Bu kavga ve kargaşa ise ancak bir siyasî otoritenin çevresinde oluşturulacak siyasî birlikle aşılabılır.²³ Bu temellendirme, İslâm geleneğinde siyasetin en temel amacının fitne ve kargaşayı bertaraf etme olarak belirlenmesi sonucunu doğurmuştur. Fitne ve kargaşayı varlığı ile önleyecek olan siyasî otorite de bu temellendirmenin zorunlu sonucu olarak din içerisinde ayrıcalıklı bir konum elde etmiştir. Osmanlı geleneği de devletin konumunu temelde bu anlayışla meşruştürmüş ve dinin siyasete açtığı bu alanı değerlendirmekten geri durmamıştır.²⁴ Mer'î b. Yusuf da siyasetin önemi hususunda klasik anlayışa uygun bir bakış açısına sahiptir. O, insanları idare etmenin dinin en büyük gerekliliklerinden biri olduğunu zikrederek, siyasî

²³ Ebu'l-Hasan Habib el-Mâverdî, *el-Ahkâmü's-Sultâniyye*, çev.: Ali Şafak, Bedir Yay., İstanbul 1994, s. 29-30; Ebu Hamid Muhammed el-Gazâlî, *el-İktisâd fî'l-İtikâd*, tahk.: İ. Agah Çubukçu – H. Atay, Nur Matbaası, Ankara 1962, s. 236-237; Ebü'l-Abbas Takıyyüddin Ahmed b. Abdülhalim İbn Teymiye, *Siyaset (es-Siyasetü's-Şer'iyye)*, çev.: Vecdi Akyüz, Dergâh Yayınları, 2. bs. İstanbul 1999, s. 149-154.

²⁴ Halil İnalçık, "Şeriat ve Kanun, Din ve Devlet", *Osmanlı'da Devlet Hukuk Adâlet*, Eren Yay., İstanbul 2000, s. 41-42; Ahmet Uğur, *Osmanlı Siyasetnâmeleri*, MEB Yay., İstanbul 2001, s. 33.

iktidar olmaksızın ne dinin ne de dünya işlerinin ayakta kalamayacağını ifade etmiştir. Ona göre, iktidar odağının yokluğu dinin düsturlarının âtil olması ve nizâm-ı âlemin bozulması demektir. Mer'î b. Yusuf, Hz. Muhammed vefat ettiği zaman sahabenin takındığı tavrı da devletin din açısından ne kadar önemli olduğuna bir işaret olarak yorumlamaktadır. Zira sahabe daha Hz. Muhammed'i defnetmeden, devlet yönetimine kimin geçeceğine dair tartışmalara başlamış ve halifeyi belirlemiştir. Onun yorumuna göre, sahabenin bu tavrı siyasî otoritenin öneminin bilincinde olmalarının bir sonucudur.²⁵

Mer'î b. Yusuf İslâm literatüründe sultanın konumunu ifade etmek için sıklıkla kullanılan hadislere de atıf yapmıştır. Söz konusu hadisler, siyasî otoritenin varlığının önemini ve onların sahip oldukları konumu vurgulamayı amaçlamaktadır. Buna göre, sultan Allah'ın yeryüzündeki gölgesidir. Ona hıyanet eden dalâlete girmiş, ona bağlı kalan hidayete ermiştir. Zâlim bir sultanın yönetimi altında kalmak bile, sultansız olmaktan daha iyidir. Dolayısıyla sultan zâlim bile olsa ona sabredilmeli ve itaatten vazgeçilmemelidir.²⁶ Mer'î b. Yusuf hanedana bağlılığın teorik çerçevesini bu şekilde kurduktan sonra Osmanlı sultanlarının faziletlerini zikretmeye girişmiştir. Onun bu faziletlerini dokuz ana başlık altında toplayarak incelemek mümkündür.

4.1. Hanedanın Soy ve Asaleti²⁷

Mer'î b. Yusuf'un eserinde zikrettiği ilk faziletler, Osmanoğullarının soy-nesep açısından saltanat ve yönetime lâıyk, şerefli ve asil insanlar olduklarını vurgulamaya yöneliktir. O, Osmanoğullarının kökeni ile ilgili olarak iki rivayet nakletmiştir. Birinci rivayet, diğer Osmanlı müelliflerince de sıklıkla kullanılan, Osman Gazi'nin atası Süleyman Şah'ın Belh yakınlarındaki Hamân şehrinde hükümdar olduğu, Cengiz Han'ın Belh şehrini harap etmesi üzerine Rum bölgesine göç ettiği ve akabinde Selçuklu Sultanı Alaaddin'in hizmetine girdiğini ifade eden, aynı zamanda Osmanoğullarının kökenini Hz. Nuh'un üç oğlundan Yafes'e ulaştıran rivayettir.²⁸ Yazarın naklettiği ikinci rivayet ise, daha çok Arap müelliflerinin be-

²⁵ Mer'î b. Yusuf, *a.g.e.*, vr. 3a.

²⁶ Mer'î b. Yusuf, *a.g.e.*, vr. 3b.

²⁷ Bu başlık altında incelenen faziletlerin tercümeleleri şu şekildedir: **1. Fazilet:** "Osmanoğullarının meşkûr fazilet ve meşhur yiğitliklerinden (meâsir) ilki onların saltanat, mülk ve şerefte soy ve nesep açısından asaletleridir." Mer'î b. Yusuf, *a.g.e.*, vr. 4b. **2. Fazilet:** "Osmanoğullarının faziletlerinden biri onlardan, her biri aynı şekilde olmak üzere, sultan oğlu sultan olan on beş kişinin saltanata hâkim olmasıdır." Mer'î b. Yusuf, *a.g.e.*, vr. 6a.

²⁸ Mer'î b. Yusuf, *a.g.e.*, vr. 4b. Osmanlı müellifleri genellikle Osmanlı hanedanının kökenini Yafes b. Nuh'a ulaştıran rivayeti tercih ederler. Örnek için bkz. Aşıkpaşazâde, *a.g.e.*, s. 3; Mehmed Neşrî,

nimsediği bir hususu; Osmanoğullarının Hicaz Araplarından olduğunu ifade etmektedir. Buna göre, hanedanın kurucusu Osman'ın büyük dedesi kıtlık sebebiyle Hicaz'dan Karahan beldesine göç etmiş, o bölgenin sultanının tebaasına katılıp Konya şehrinden biri ile evlenmiştir.²⁹ Aslında Mer'î b. Yusuf Osmanoğullarının nesep açısından üstünlüğünü zikrettiği ikinci rivayete dayandırmıştır. Zira kendisi Arap'tır ve Arapların üstün olduğu inancına sahiptir. Rivayetin hemen akabinde Arapların üstünlüğünü ifade eden bir hadis zikrederek bu anlayışın kökenine vurgu yapmıştır. Buna göre, Hz. Muhammed şöyle demiştir: "Allah mahlûkâtı yaratmış ve mahlûkâtın içinden insanoğlunu seçmiştir. İnsanoğlundan Arapları, Araplardan Mudar'ı, Mudar'dan Kureyş'i, Kureyş'ten Haşimoğullarını ve Haşimoğullarından beni seçmiştir. Ben seçilmişlerin en seçkiniyim".³⁰ Bu hadis temel alan müellifin Arapların üstün olduğuna dair inancı Osmanoğullarının soyluluğunu ifade ettiği şu cümlelerde açıkça ortaya çıkmaktadır: "Onların (Osmanoğullarının) Rum diyarına gelmeden önce saltanat ve mülkte, hasep ve nesepde asaletleri vardı. Çünkü onlar Araplardan ve insanların en hayırlılarındanıdır.³¹ Mer'î b. Yusuf'un ikinci rivayeti tercih etmesinde kendisi-

Kitâb-ı Cihan-Nüma, haz.: Faik Reşit Unat – Mehmet A. Köymen, TTK Yay., 3. bs., Ankara 1995, s. 9; Bayatlı Mahmud Oğlu Hasan, "Câm-ı Cem-Âyin", sad.: Fahrettin Kırzioğlu, *Osmanlı Tarihleri I*, haz.: Nihal Atsız, Türkiye Basımevi, İstanbul: 1949, s. 381, Şükrullah, "Behçetü't-tevârîh", çev.: Nihal Atsız, *Osmanlı Tarihleri I*, s. 51; Oruç Beğ, *Oruç Beğ Tarihi*, haz.: Necdet Öztürk, Çamlıca Yayınevi, 2. bs. İstanbul 2008, vr. 2b.

²⁹ Mer'î b. Yusuf, *a.g.e.*, vr. 5a-b. Arap kökenli diğer müellif Abdülgani Nablûsi de Osmanoğullarının öz Hicaz Araplarından olduğu kanaatindedir. bkz. Abdülgâni Nablûsî, *Manzûme min mesâmi-i Âl-i Osmân*, Süleymaniye Ktp., Lala İsmail, No: 607, vr. 5b-6a.

³⁰ Mer'î b. Yusuf, *a.g.e.*, vr. 5b. Hadis için bkz. Nureddin Ali b. Ebu Bekir el-Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid ve Menbeu'l-Fevâid*, Kahire-ts., c. VIII, s. 215.

³¹ Mer'î b. Yusuf, *a.g.e.*, vr. 6a. Eseri ercüme eden Şaban b. Şifâî, Mer'î b. Yusuf'un zikrettiği Osmanlı'nın kökenini Araplara bağlayan rivayeti reddeder. Ancak onun red sebebi Osmanlı soyunun Araplara izafe edilmesine tepki değil, bu rivayetin Osmanlı tarihinde hiç kullanılmamasıdır. Bilakis o, Osmanoğullarının Hz. İbrahim'in soyundan geldiğini ifade eden rivayeti kabul eder ve bu kabulü bazı hadislerle ilişkilendirerek Osmanlı'ya ebedilik vadeden yorumlara ulaşır. Şifâî, tarih kitaplarında zikri geçen Hicaz'da vaki olan fitneden dolayı Acem bölgesine hicret eden Kantûrâoğullarının Osmanoğullarının ataları olduğunu ifade eden rivayetin doğru olmaya yakın olduğu görüşündedir. Rivayette zikri geçen Kantûrâ, Hz. İbrahim'in cariyesidir ve bu da Osmanoğullarını Hz. İbrahim'in soyuna bağlar. Şifâî bu kabulle ilgili olarak *Risâle-i intisâriyye*'den aldığı bir hadisi zikreder. Buna göre; Hz. Peygamber "Ümmetimi en son yönetecek olanlar Kantûrâoğullarıdır." demiştir. Osmanoğulları da Kantûrâoğullarından olduğuna göre, Hz. Peygamber bu beyanıyla onların devletinin mehdî zamanına kadar baki kalacağını müjdelemektedir. bkz. Şifâî, *a.g.e.*, vr. 17a-19. Şifâî, Osmanoğullarının soyunu Ays (İyas?) b. İshak'a bağlayan rivayeti de zikreder ve bu rivayetin Osmanoğullarının Hz. İbrahim'in soyundan geldiğini teyit ettiğini ifade eder. Şifâî ayrıca Osmanoğullarının ilelebed payidâr olacağını müjdeleyen bir başka hadisi daha zikreder. Söz konusu hadiste Hz. Peygamber şöyle demiştir: "Farslılar (Müslümanlarla) bir iki kere harb ederler, bundan sonra asla Farslı yoktur. Rum ise asırlarca sü-

nin Arap olmasının yanında, eserin Arap tebaaya yönelik olarak kaleme alınmasının da önemli ölçüde katkısı olmalıdır. Bu çaba, Arap tebaa ile Osmanlı hanedanı arasında ırk birliğine dayanan bir ünsiyet sağlama amacına yönelik olsa gerektir.

Mer'î b. Yusuf'un Osmanlı sultanlarının asaletlerini vurgulamak için zikrettiği bir diğer fazilet, onların saltanatının babadan oğula bir silsile takip ederek sürmesi, yani tahta oturan sultanın saltanatı herhangi bir akrabasından değil, sultan olan babasından devralmasıdır. Burada müellifin vurgulamak istediği husus; Osmanlı tahtına oturan herkesin bir padişah çocuğu olduğu ve saltanatı doğrudan babasından devr aldığı, dolayısıyla durumları böyle olmayan diğer sultanlara karşı daha asil bir konumda bulduklarıdır. O, bu halin Osmanoğulları dışında hiç kimse için söz konusu olmadığını, hatta buna yakın bir durumun bile tarihte vaki olmadığını belirterek zikrettiği bu faziletin ne kadar önemli olduğunu vurgulamaya çalışmıştır.³² Ancak tarihî gerçekler Mer'î b. Yusuf'un iddiasını tekzip eden bir durum ortaya çıkarmaktadır. Zira onun yaşadığı döneme kadar Osmanlı tahtına oturmuş on beş sultandan biri olan Sultan I. Mustafa tahta babasından sonra değil, kardeşi Sultan I. Ahmet'in ardından oturmuştur. Ancak Mer'î b. Yusuf, Sultan I. Mustafa'nın bu durumunun bir problem teşkil ettiği inancında değildir. Çünkü ona göre Sultan I. Mustafa'nın hükümdarlık süresi üç ay gibi sanki hiç idarede kalmamışcasına çok kısa bir süredir. Dolayısıyla Sultan I. Mustafa bu silsileye halel getirmemektedir ve yok farz edilmesi mümkündür.³³ Görüldüğü gibi Mer'î b. Yusuf, öne sürdüğü faziletleri doğrulamak için bazen zorlama yorumlama başvurabilmiştir.

rer ve bir asır bittiğinde ehl-i sabr olan diğer asır ona halef olacaktır. Yaşamda hayır olduğu sürece sonsuza kadar onlar sizin ashabınız olacaktır". Şifâî bu hadiste geçen Rum lafzından kastedilenin Osmanoğulları olduğunu ifade eder ve "ashabınız" tabirini yöneticileriniz olarak anlar. Kavramlara yüklenen bu anlamlar hadisin Osmanlı'nın ilelebed süreceğinin Hz. Peygamber tarafından tasdiki olarak yorumlanması sonucunu doğurur. bkz. Şifâî, *a.g.e.*, vr. 20a-21a-b.

³² Mer'î b. Yusuf, *a.g.e.*, vr. 6a.

³³ Mer'î b. Yusuf, *a.g.e.*, vr. 6a. Mer'î b. Yusuf'un öne sürdüğü faziletlerle tarihsel gerçeklerin uyuşması gibi durumlarda buna benzer zorlama yorumlamalara girmesi eserin diğer bölümlerinde de oldukça sık rastlanılan bir durumdur.

4.2. Osmanlı Zamanı: Huzur Dönemi³⁴

Bütün devletlerin temel amacı kendilerine tabi olan halkın huzur ve emniyetini sağlayabilmektir. Bu huzur ve güven ortamının sağlanması hem iç hem de dış tehlikeleri bertaraf etmeyi ve aynı zamanda oluşturulan bu ortamın devamını sağlayabilecek bir güce sahip olmayı gerektirir. İslâm geleneğinde de devlete yüklenen görevlerin en başında huzur ve emniyetin sağlanması gelir. Zira İslâm tarihinin ilk dönemlerinde vuku bulan siyasal karışıklıklar, Müslümanların huzur ve güvenin sağlanmasına yaptıkları vurgunun daha güçlü olması sonucunu doğurmuştur. Öyle ki, siyasî otoritenin gerekliliği fitneden sâlim olmaya atıf yapılarak sağlanmış ve yine hükümdarın dinî konumu ve hükümdara itaat politikası bu çerçeveye belirlenmiştir.³⁵

Mer'î b. Yusuf da eserinde Osmanoğullarının fitneyi ortadan kaldırıp huzur ve güveni sağlamak için yaptıkları faaliyetlere oldukça geniş yer vermiş ve bu yapıları onların faziletlerine dahil etmiştir. O, Osmanlıların fitneyi engellemedeki başarılarını ifade etmek için önce İslâm tarihinde daha önce vuku bulmuş fitne olaylarından örnek verme yoluna gitmiştir. Bunu yaparken İslâm tarihinde ilk fitne kabul edilen Hz. Osman'ın öldürülmesinden başlayarak, Cemal Olayı'nı, Sıffin Savaşı'nı, Haricî isyanlarını, Emevîlerin, Abbasîlerin, Fatimîlerin, Karmatîlerin devirlerinde vuku bulan karışıklıkları tafsilatlı bir şekilde açıklayarak bir anlamda bu olgudan hiçbir İslâm devletinin müstağni kalamadığını ifade etmeye çalışmıştır. Ayrıca Osmanlı Devleti'ni dağılmanın eşine getirmiş olan Timur'a eserinde oldukça geniş yer vermiştir. Timur'un imajı Osmanlı kroniklerindeki gibi olumsuzdur. O, zâlim, gaddar, âlemi helak edip insanoğlu cinsini ortadan kaldırmaktan başka bir şey düşünmeyen birisi olarak yansıtılmıştır.³⁶ Bütün bu zikredilenler geçmiş zamanlarla Osmanlı-

³⁴ Bu başlık altında incelenen faziletlerin tercümelemleri şu şekildedir: **4. Fazilet:** "Osmanoğullarının faziletlerinden biri de kendi dönemlerinde fitneyi yatıştırmaları, yolların emniyetini sağlamaları, bozguncuların köklerini kazımaları, inatçı muhaliflerine engel olmaları ve zorba zındıklara galip gelmeleridir." Mer'î b. Yusuf, *a.g.e.*, vr. 11a-b. **8. Fazilet:** "Osmanoğullarının faziletlerinden biri de müfsit Arapların alt edilmesi, şehirlerden kovulması, özellikle hacıların güzergahında bulunan çöl ve çorak arazilerdeki kalelerin tamir edilmesidir". Mer'î b. Yusuf, *a.g.e.*, vr. 26a-b. **10. Fazilet:** "Osmanoğullarının faziletlerinden biri de onların fitne korkusuyla erkek evlatlarını öldürmeleridir." Mer'î b. Yusuf, *a.g.e.*, vr. 28a.

³⁵ Niyazi Kahveci, *İslam Siyaset Düşüncesi (XV. Asra Kadar)*, Türk Demokrasi Vakfı Yay., 1. bs. Ankara 1998, s. 179-180.

³⁶ Mer'î b. Yusuf, *a.g.e.*, vr. 11b-16a. Timur'a yer vermek bu türden eserlerin Osmanlı merkezinde kabule mazhar olabilmesi için biraz da zorunludur. Zira yazılan bütün Osmanlı kroniklerinde Timur'a karşı olumsuz tutum sergilemek bir gelenek haline gelmiş gibidir. Mer'î b. Yusuf da bu geleneği takip

lar döneminin mukayesesini yapma amacına yöneliktir. Yapılan karşılaştırma sonucunda Osmanlılar dönemindeki rahat ve huzur vurgulanacaktır. Bu vurgulama Mer'î b. Yusuf tarafından şu ifadelerle dile getirilmiştir: “Sen bunları öğrendiğinde ve tahkik ettiğinde, Osmanoğulları Devleti zamanının geçmiştekilere nispetle güllük gülistanlık olduğunu görürsün”.³⁷

Mer'î b. Yusuf Osmanlı tahtına oturan hükümdarın, tahta oturabilecek erkek kardeşlerini katletmelerini de, fitneden uzak durmak için gösterilen bir çaba olduğunu öne sürerek, bir fazilet olarak zikretmiştir.³⁸ Bilindiği gibi Türk devlet anlayışında hükümlerlik hanedanın bütününe ait olup tek bir şahsın tekelinde değildir. Dolayısıyla bir hükümdar tahta geçtiğinde hanedanın diğer üyeleri de tahtta hak iddia ederek ortaya çıkabilmişlerdir. Osmanlı'daki erkek hanedan üyelerinin öldürülmesi, bu gibi durumlarda ortaya çıkabilecek tehlikelerin önlenmesi amacına yöneliktir. Bu uygulama, bir kanun maddesi haline getirildiği Fatih Kanunnamesi'nde nizâm-ı âlemin korunması ile ilişkilendirilerek meşrulaştırılmaya çalışılmıştır.³⁹ Fiilen isyanın vaki olduğu durumlarda şer'î kanunlarca da onaylanan bu uygulamada esas hukukî problem, fiilen isyan etmemiş hanedan üyelerinin ileride tehlike oluşturabilecekleri endişesi ile katl edilmelerinde ortaya çıkmaktaydı. Osmanlı hukukçuları bu uygulamayı savunmak ve şer'î kanunlara uygun olduğunu vurgulamak için fitneyi önleme ve özel zararın genel zarara tercih edilmesi gibi genel hukukî kaideleri öne sürüyorlardı.⁴⁰ Uygulama şer'î hukuka göre meşrulaştırılmadığı için örfî hukuka dayandırılmaya çalışılıyordu. Ancak bütün bu çabalara rağmen hanedanın erkek üyelerinin katledilmesi hadisesi toplumsal anlamda tepki çekmiş, kimi zaman halk tarafından yapılan gösterilerle engellenmek istenmiştir.⁴¹ Uygulama hukuka uydurulmaya çalışılmışsa da hiç kimse böyle bir uygulamayı Osmanlıların bir fazileti olarak sunma yoluna gitmemiştir. Hanedan üyelerine yönelik katl olaylarını nakleden kaynaklarda durum ya hiçbir yorum yapılmadan aktarıl-

etme gereği hissetmiştir. Osmanlı kroniklerindeki Timur imajı hakkında geniş bilgi için bkz. Feridun Emecen, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, Kitapevi Yay. İstanbul 2001, s. 160-174.

³⁷ Mer'î b. Yusuf, a.g.e., vr. 15b-16a. Şifâî de durumu benzer ifadelerle zikreder. “Lillâhi'l-hamd ve'l-menne salâtîn-i müeyyede-i Osmâniyye devletlerinde ânın gibi fitne ve fesad herc ü merc zuhûra gelmeyüb müddet-i saltanat-ı müeyyedelerinde daima rahat ve refâhiyyet görülmüştür”. bkz. Şifâî, a.g.e, vr. 73a.

³⁸ Mer'î b. Yusuf, a.g.e., vr. 28a.

³⁹ Bkz. *Kanunnâme-i Âl-i Osman*, haz.: Abdülkadir Özcan, Kitapevi Yay., 1. bs., İstanbul 2003, s. 18.

⁴⁰ Mehmet Akman, *Osmanlı Devletinde Kardeş Katli*, Eren Yay., 1. bs. İstanbul 1997, s. 150-153.

⁴¹ Akman, a.g.e., s. 168.

mış; veya katli hadisesi olayı meşrulaştırmaya çalışan savunma cümleleri ile beraber rivayet edilmiş; ya da üzüntü ve kızgınlık ifadeleri eşliğinde zikredilmiştir.⁴² Hiç kimse hanedan üyelerinin katledilmelerini bir fazilet olarak zikretme cesaretini gösterememiştir. Mer'î b. Yusuf'un eserinin mütercimi Şaban b. Şifâî'nin ifadelerinden de bu maddeyi bir fazilet unsuru olarak kabul etmekte güçlük çektiği ve tercüme zorunluluğundan dolayı zikretme gereği duyduğu anlaşılmaktadır. Şifâî'nin ifadeleri şöyledir: "Musannıf-ı merhûm ol-husûsı fezâilden add idüb kitab-ı mütercemde sâir nazâiri misillû ve min Fezâil-i Âl-i Osman: Katlı Evlâdihimi'z-Zükûr unvanı ile tastir itmişdür"⁴³ Mer'î b. Yusuf ise bir fazilet maddesi olarak zikredip övgüye mazhar kıldığı bu uygulamayı şu cümlelerle savunur: "Bu iş dışarıdan bakıldığında akl-ı selim bir tabiatla nefret hissi uyandırır da meselenin özünde büyük bir hayır ve pek çok fayda bulunmaktadır."⁴⁴ Ancak o bu işin dinen mutlak anlamda caiz görüldüğüne dair bir bilgi olmadığını da eklemekte, isyan etmeden öldürülen hanedan üyeleri henüz fitneye bulaşmamış günahsız kimseler olduğu için dinen katlin terk edilmesinin daha uygun olduğunu dile getirmektedir. Mer'î b. Yusuf bu açmazdan siyaset kavramını öne sürerek kurtulmaya çalışmıştır. Ona göre isyan etmemiş hanedan üyelerinin katledilmeleri dinen değil, ama siyaseten caiz olur. Çünkü siyaset kapısı şeriat kapısından daha geniştir ve sultanın da siyaset yolunu takip etmesi gerekmektedir.⁴⁵ Sultanın siyaset yolunu takip etmesinin gerekliliği ise Müslümanların maslahatlarına dayandırılmıştır. Zira hem naklen hem de aklen sorun büyümeden, problemler ortaya çıkmadan meseleleri çözümleyip Müslümanların maslahatını görmek vaciptir.⁴⁶ Mer'î b. Yusuf bu iddiasını desteklemek için tarihî bir olayı örnek göstermiştir. Mağrib sultanlarından Mevlâ Ahmed öldüğü zaman arkasında tahta varis olan birçok erkek çocuk bırakmıştır. Onun ölümünden sonra evlatları taht için kavgaya etmişler ve binlerce Müslümanın öldüğü fitneler ortaya çıkmıştır. Hatta onun

⁴² Örnek için bkz. Aşıkpaşazâde, *a.g.e.*, s. 64; Oruç Beğ, *a.g.e.*, s. 30; Lütfi Paşa, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1341, s. 43; Neşrî, *a.g.e.*, c. I, s. 305-307; Şemseddin Ahmed b. Süleyman b. Kemalpaşa, *Tevârih-i Âl-i Osman (IV. Defter)*, haz.: Koji Imazawa, TTK Yay., Ankara 2000, s. 7; Peçevî İbrahim Efendi, *Peçevî Tarihi*, haz.: Bekir Sıtkı Baykal, Kültür Bakanlığı Yay., 3. bs., Ankara 1999, c. II, s. 348-350.

⁴³ Şifâî, *a.g.e.*, vr. 158b.

⁴⁴ Mer'î b. Yusuf, *a.g.e.*, vr. 28a.

⁴⁵ Mer'î b. Yusuf, *a.g.e.*, vr. 28b. Bu ifadeler aynı zamanda din ile siyasetin her zaman uyumadığını belirterek bir anlamda laik diyebileceğimiz bir uygulamayı savunmaktadır. Bu satırların önemi Hanbelî mezhebi gibi şeriatın zahirine çok büyük önem veren bir mezhebe mensup ve kendi zamanında o mezhebin en önemli kişiliklerinden olan bir Hanbelî müderris ve kadısı tarafından dile getirilmiş olmasında ortaya çıkmaktadır.

⁴⁶ Mer'î b. Yusuf, *a.g.e.*, vr. 29b-30b.

evlatlarından bazıları taht mücadelesinden dolayı Haçlılarla ittifak yapmışlar ve bu bölünmeler neticesince Müslüman beldeleri Hristiyanların ellerine geçmiştir. Mer'î b. Yusuf bu istenmeyen durumun meydana gelmemiş olması için yapılması gerekeni şöyle ifade etmiştir: “Şayet Mevlâ Ahmed, Osmanoğulları gibi biri dışında çocuklarını öldürmüş olsaydı böyle bir durumla karşılaşılmazdı”.⁴⁷ Mer'î b. Yusuf bu gerekçeleri öne sürerek Osmanlı'nın çok tepki çeken bu uygulamasını kınamak bir yana, onların faziletlerinden biri olarak zikretme yoluna gitmiştir.

Mer'î b. Yusuf iç huzuru sağlamanın bir unsuru olarak zikrettiği bir diğer fazilet, hac güzergâhında bozguncu Araplar tarafından hacılara yapılan saldırıların önlenmesi ve hac yolunun güvene alınmasıdır. O, bu fazileti çok kısa tutmuş, geniş açıklamalar yapma yoluna gitmemiştir. Yavuz Sultan Selim'in Mısır'ı fethetmesiyle, Müslümanların hacca gitmek için takip ettikleri iki ana güzergâh Osmanlı kontrolüne geçmiştir. Osmanlı devlet adamları bu yollardaki güvenliği sağlamak için idarî ve siyasî düzenlemeler yapmışlar, ayrıca hacıların yoldaki ihtiyaçlarını karşılamak için çok sayıda vakıf tesis etmişlerdir.⁴⁸ Bu düzenlemelerin ana hedefi; hac yolu güzergâhında yaşayan bazı bedevî Arap kabilelerinin zaman zaman hac kervanlarına saldırılar düzenleyerek hacıları katledip mal ve paralarına el koymalarını önlemektir. Osmanlı yönetimi Arap kabilelerinin bu tür saldırılarını önlemek için gerektiğinde en sert tedbirleri almaktan kaçınmamışlardır.⁴⁹ Onların bu çabaları neticesinde hac yolculuğu daha güvenli hale gelmiştir. Mer'î b. Yusuf'un Osmanlı'nın fazileti olarak saydığı bu husus, ulaşılan güvenlik ortamına vurgu yapma amacına matuftur.

⁴⁷ Mer'î b. Yusuf, a.g.e., vr. 30b.

⁴⁸ Mustafa Güler, *Osmanlı Devletinde Haremeyn Vakıfları (XVI.-XVII. Yüzyıllar)*, TATAV Yay., İstanbul 2002, 51.

⁴⁹ Güler, a.g.e., s. 56-57.

4.3. Osmanlı Fetihleri ve Hâkimiyeti⁵⁰

Mer'î b. Yusuf eserinin önemli bir kısmını Osmanoğullarının yaptıkları fetihlere ve onların bu fetihler neticesinde elde ettikleri topraklarla Osmanlı ülkesinin ulaştığı genişliği vurgulamaya ayırmıştır. O, Osmanoğullarının yapmış oldukları büyük fetihler olarak Bursa, Rodos, Kıbrıs, İstanbul, Eğri gibi bölgeleri zikretmektedir.⁵¹ Mer'î b. Yusuf'un bu fetihler içerisinde en çok önem verdiği ve anlam yüklediği İstanbul şehrinin fethidir. Bu şehre özel anlam verilmesi, İslâm tarihinde birçok kez fethedilmek istenmesine rağmen kimse tarafından fethedilememesi sebebiyledir. Öyle ki, Emevîler bütün dünyaya sahip olmuşlar ancak İstanbul'u ele geçirmekten aciz kalmışlardır. Yine Abbasîler parlak güçlerine rağmen onu ele geçirmeyi başaramamışlardır.⁵² Müellif, Osmanlıların İstanbul'u fethini Buhârî'de geçen bir hadisle ilişkilendirmiştir. Söz konusu hadisin metni şu şekildedir: "Ümmetimden gemiye binen ilk ordu (cenneti) kendilerine vacip kılmıştır. Ayrıca ümmetimden kayserle (Bizans İmparatoru) ilk olarak gaza eden ordunun günahları affedilmiştir".⁵³ Mer'î b. Yusuf günahlarının affedileceği Hz. Peygamber tarafından müjdelenen bu ordunun Fatih Sultan Meh-

⁵⁰ Bu başlık altında incelenen faziletlerin tercümeleri şu şekildedir: **5. Fazilet:** "Osmanoğullarının faziletlerinden biri de onların savaşçı Hristiyanları kontrol altına almaları ve mağlup Frenkleri (Haçlıları) Müslümanların beldelerinden uzaklara sürmeleridir." Mer'î b. Yusuf, *a.g.e.*, vr. 16a. **6. Fazilet:** "Osmanoğullarının faziletlerinden biri de onların Bilad-ı Rûm ve bunun dışındaki bölgelerde gerçekleştirdikleri çok büyük fetihlerdir". Mer'î b. Yusuf, *a.g.e.*, vr. 18a. **7. Fazilet:** "Osmanoğullarının faziletlerinden biri de (onların zamanında) Müslümanların sugur ve kalelerinin sağlamlaştırılması, cihad gemilerinin tamir edilmesi ve bu gemilerle yaz kış denizlerde dolaşım Müslüman beldelerini bela ve saldırılara karşı koruyan asker ve orduların ikamet etmesidir". Mer'î b. Yusuf, *a.g.e.*, vr. 24b. **22. Fazilet:** "Osmanoğullarının faziletlerinden biri de onların büyük memleket ve topraklarını genişletmeleri, birçok bölgeye, şehir ve beldelerin en büyüklerine hâkim olmalarıdır". Mer'î b. Yusuf, *a.g.e.*, vr. 69a.

⁵¹ Mer'î b. Yusuf'un Osmanlı'nın fethetmiş oldukları yerleri zikrederken yapmış olduğu ayırım oldukça dikkat çekicidir. Osmanlı'nın büyük fethi olarak sunulan bütün yerler Hristiyanlardan fethedilmiştir. Osmanlı'nın halkı Müslüman olan yerlerden yapmış oldukları büyük fetihlere hiç temas edilmemiştir. bkz. Mer'î b. Yusuf, *a.g.e.*, vr. 18a-24a. Şaban b. Şifâî eseri tercüme ederken verilenlerle yetinmemiş özellikle Yavuz'un Şah İsmail'e karşı yapmış olduğu mücadele ve savaşlara atıf yapma ihtiyacı hissetmiştir. bkz. Şifâî, *a.g.e.*, vr. 108a. Bu, eserin yönetim ve halk tarafından daha kolay benimsenmesine yönelik bir adım olarak kabul edilebilir. Zira özellikle Yavuz'un Osmanlı Devleti'ne Ehl-i Sünnet'in koruyuculuğu misyonunu yüklemesinden sonra Osmanlı tarihçileri Şah İsmail'e karşı yapılan mücadeleleri zikretmeye özel önem verirler. Örnek için bkz. Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't-Tevârih*, haz.: İsmet Parmaksızoğlu, Kültür Bakanlığı Yay., 4. bs., Ankara 1999, c. IV, s. 167-220; Mehmed Solakzâde, *Solakzâde Tarihi*, haz.: Vahit Çubuk, Kültür Bakanlığı Yay., 1. bs., Ankara 1989, c. II, s. 22-53.

⁵² Mer'î b. Yusuf, *a.g.e.*, vr. 18b.

⁵³ Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmiu's-Sahîh*, tahk.: Abdülaziz b. Abdullah b. Bâz, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1994, c. III, Kitabu'l-Cihad: 2924.

me'î'nin ordusu olduğu kanaatindedir. O, bu hadisle Osmanoğulları arasındaki ilişkiyi şöyle kurmuştur: Hadis-i şerifte geçen ifade mutlak olarak zikredilmiştir. Bir şey mutlak olarak zikredilirse ondan en kamil olan anlaşılır. Kayserle yapılan gazanın en kamil anlamı ise kayserin şehrinin fethedilmesidir. Bu şehir Osmanoğulları tarafından fethedildiğine göre müjdeye mazhar olan da onlardır.⁵⁴

Mer'î b. Yusuf'a göre Osmanlı sultanlarının en önemli faziletlerinden birisi de İslâm dininin düşmanlarını kontrol altına almalarıdır. O, İslâm dininin en büyük düşmanı olarak Hristiyanlara işaret etmektedir. Onun bu algısının nedeninin Haçlı seferleri olduğu sonraki açıklamalarından anlaşılmaktadır. O, Hristiyanların Haçlı seferleri sırasında Müslümanlardan birçok şehirler aldıklarını, Müslümanlara eziyet ve işkenceler yaptıklarını ifade etmiş, Müslümanların söz konusu zaman diliminde onlar karşısında aciz ve güçsüz durumda olduklarını dile getirmiştir.⁵⁵ Bütün bu ifadeler yine bir karşılaştırma yapmaya yöneliktir. Zira Osmanlı Devleti zamanında Hristiyanların güçleri azalmış ve onlar Müslümanlar karşısında son derece zelif bir duruma düşmüştür. Ona göre, Hristiyanların eski durumları ile şimdiki durumları karşılaştırılırsa Osmanlı Devleti'nin büyüklüğü ortaya çıkacaktır.⁵⁶

Müellif ayrıca Osmanoğullarının denizlerdeki gücüne de atıf yapmıştır. Osmanlı Devleti'nin denizlerdeki askerleri yaz kış dolaşarak Müslümanların emniyetini sağlamaktadır. O, burada Hz. Peygamber'in denizlerde cihad eden gazileri öven hadislerini zikrederek bu asker ve orduların büyük bir müjdeye mazhar olduklarını belirtmiştir.⁵⁷ Bütün bu fetihlerin sonunda ortaya çıkan sonuç da ayrı bir fazilet maddesi olarak zikredilmiştir. Osmanoğullarının sahip oldukları geniş topraklar da onların övülmeye değer faziletlerinden biridir. Onlar İstanbul, Mısır, Şam, Hicaz, Yemen, Mağrib, Irak ve Rum bölgelerinin hepsine sahiptir ve bu husus onlar dışında hiçbir melik ve sultana nasip olmamıştır. Ancak yazar bu karşılaştırmada Emevî ve Abbasî halifelerini dışarıda tutmuştur. Ona göre hiçbir sultanın,

⁵⁴ Mer'î b. Yusuf 'un ifadeleri şöyledir: "Ben derim ki bir şey mutlak olarak söylendiğinde kamil olan anlaşılır. En kamil gaza da onun fethidir. Bu ordudan kastedilenin zikri geçen Sultan Mehmet ve onun ordusu olması muhtemeldir. Bu da Resulullah'tan (s.a.v.), Osmanoğulları sultanlarına zamanın diğer meliklerine karşı iftihar edecekleri büyük bir müjdedir." Mer'î b. Yusuf, *a.g.e.*, vr. 19b. Şifâî tercümesinde Hz. Peygamber'in İstanbul'u fetheden kumandanı ve orduyu öven meşhur hadisi de ekler. Ancak o, bu hadisin sıhhatinin şüpheli olduğunu ve Mer'î b. Yusuf tarafından bu sebebe dayanılarak zikredilmediğini de ifade eder. bkz. Şifâî, *a.g.e.*, vr. 95a.

⁵⁵ Mer'î b. Yusuf, *a.g.e.*, vr. 16a-18a.

⁵⁶ Mer'î b. Yusuf, *a.g.e.*, vr. 18a.

⁵⁷ Mer'î b. Yusuf, *a.g.e.*, vr. 25a-26a.

halifelerin ulaştığı güç ve toprak genişliğini elde etmesi mümkün değildir.⁵⁸ Mer'î b. Yusuf'un halife ve sultan kavramları arasında ayırım yaparak Osmanlı padişahlarını sultanlar arasında zikretmesi, onları gerçek anlamda halife olarak kabul etmediği anlamına gelmektedir. Osmanoğulları onun tarafından sultanlar olarak tanımlanmış, halife unvanı uygun görülmemiştir. Onun beyanlarından, bu tanımlamasında, İslâm hadis kültüründe var olan ve halifenin Kureyş kabilesinden olması gerektiğini ifade eden hadisin bir etkisinin olup olmadığı net olarak anlaşılammaktadır. Ancak onun bu hadis sebebi ile Osmanoğullarını halife olarak kabul etmemiş olması mümkündür. Zira mensubu olduğu Hanbelî mezhebinin büyük imamları hadisin sıhhatinden kuşku duymamaktadır.⁵⁹ Mer'î b. Yusuf'un Hanbelî bir fakih olarak imamet konusunda mezhebinin imamları ile aynı görüşü paylaşmış olması uzak bir ihtimal değildir. Mer'î b. Yusuf, sultan olarak tanımlasa da Osmanoğullarının İslâm dini açısından önemli bir görev ifâ ettiğini vurgulamayı ihmal etmemiştir. Zira o, Abbasiler döneminde hilafet kurumunun zayıflamaya başladığını, ortaya çıkan yarı bağımsız sultanlıklar nedeniyle Müslümanların birliğinin parçalandığını ve bu sebeple dinin izmihlâle uğradığını belirtmiştir. Müslümanları içine düştükleri bu kötü durumdan ise Allah'ın İslâm dinine bir lütfu olan Osmanoğulları kurtarmış, onlar Müslümanları bir araya getirerek İslâm'ın birliğini sağlamayı başarmışlardır.⁶⁰ O, bu satırları ile kendi açısından Osmanlı sultanlarının diğer sultanlardan farkını ortaya koymaya çalışmıştır.

4.4. Halkın Hanedana Sevgisi⁶¹

Müellif Osmanoğulları sultanlarının halk ve askerle olan ilişkisini iki noktada açıklamıştır. İlk olarak onların halk ve askerinin gözündeki saygınlık ve haşmetine vurgu yapmıştır. Ona göre Osmanoğullarının saygınlığı tebaasının gönüllerine o kadar işlemiştir ki, hiç

⁵⁸ Yazar karşılaştırmanın sonucunu şu ifadelerle bağlar: "Emevî ve Abbasî halifeleri bu sözüme halel getirmez. Çünkü bu sözüme melik ve sultanlar içindir". Mer'î b. Yusuf, *a.g.e.*, vr. 69b.

⁵⁹ Bkz. Mehmet Said Hatipoğlu, *Hilafetin Kureyşliliği – İslam'da İlk Siyasi Kavmiyetçilik*, Kitabiyât Yay., 1. bs., Ankara 2005, s. 73, 81-85. Hilafetin Kureyş kabilesine ait olduğuna işaret eden bu hadisler ve onların değerlendirmeleri için bkz. Hatipoğlu, *a.g.e.*, s. 89-116.

⁶⁰ Mer'î b. Yusuf, *a.g.e.*, vr. 69b-70b.

⁶¹ Bu başlık altında incelenen faziletlerin tercümeleleri şu şekildedir: **3. Fazilet:** "Osmanoğullarının faziletlerinden biri de özellikle asker ve orduları başta olmak üzere, halkın kalbine heybetlerinin, insanların gönlüne haşmetlerinin yerleşmiş olmasıdır. Hiç kimse onlara karşı bir saldırıya girişmez ve onlara karşı küçümseyici gözlerle bakmaz". Mer'î b. Yusuf, *a.g.e.*, vr. 7a. **20. Fazilet:** "Osmanoğullarının faziletlerinden biri de onlara reayanın kalplerinin meyletmesi, insanların onları iyi ve güzel şekilde övmeleridir. Osmanoğullarının reayasından onları sevmeyen, onların zaferi ve ebedî olarak var olmaları için dua etmeyen hiç kimseyi bulamazsın. Mer'î b. Yusuf, *a.g.e.*, vr. 64a.

kimse onlara küçümseyici bir gözle bakmamış ve bir saldırıya girişmemiştir.⁶² Burada yazarın vurgulamak istediği, halktan ve askerlerden Osmanlı sultanlarına karşı bir isyanın vaki olmadığı, Osmanlı sultanlarının hal' veya katl olaylarına maruz kalmadığıdır.⁶³ Müellif bu durumun önemini vurgulamak için yine tarihe başvurmuştur. Ona göre, tarihteki birçok sultan güç ve saygınlığın zirvelerine çıkmalarına rağmen askerleri tarafından saldırıya uğramış, görevlerinden hal' edilmiş ve vahşice öldürülmüşlerdir. Ancak Osmanlı sultanları asla bu tarz saldırılara maruz kalmamış, Allah onları bütün bunlardan korumuş ve himaye etmiştir.⁶⁴ Yazarın ifadesine göre, kendi yaşadığı zamana kadar Osmanlı'da hal' veya katl olayına maruz kalan iki sultan vardır. Bunlar Sultan I. Murat ve Sultan I. Mustafa'dır. Müellif teorisinin tutarlılığını sağlamak için bu iki durumun iddiasına bir zarar vermeyeceğine dair açıklamalar yapmıştır. Bilindiği gibi, Sultan I. Murat Kosova savaşında bir Sırp asilzadesi tarafından hançerlenerek öldürülmüştür.⁶⁵ Dolayısıyla bu durumu açıklamak Mer'î b. Yusuf açısından oldukça kolaydır. O, kendi halkı veya askerleri tarafından değil, kafirler tarafından öldürülmüş ve şehit olmuştur. Bu açıdan kendi kurgusuna aykırı bir durum yoktur.⁶⁶ Ancak Sultan I. Mustafa'nın durumunu açıklamak ve iddiayla bağdaştırmak biraz daha zordur. Zamanın sultanı II. Osman'ın amcası olan Sultan I. Mustafa tarihî kaynakların ifadesine göre, aklî dengesinin bozukluğundan dolayı görevinden hal' edilmiştir.⁶⁷ Fakat Mer'î b. Yusuf bu noktaya hiç değinmemiştir. Ona göre, Sultan I. Mustafa dünyadan el etek çekerek ahirete yönelmesi sebebiyle hal' edilmiştir. Yani tebaasından ona yönelen bir nefret veya düşmanlık söz konusu değildir. Hatta o, saltanatı elinden alınmasına rağmen, ölümünden sonra kabri dua amacıyla halk tarafından ziyaretgâh haline getirilen, şerefli ve izzetli bir kişidir.⁶⁸ Dolayısıyla hal' edilme bir nefrete değil, dinî bir nedene dayanmaktadır ve durum böyle olduğunda hal' kabul edilebilir olmaktadır. Mer'î b. Yusuf'a göre bu anlamda kendi teorisiyle çelişik bir durum ortaya çıkmamaktadır.

⁶² Mer'î b. Yusuf, *a.g.e.*, vr. 7a-b.

⁶³ Belki de kaderin garip bir cilvesi olarak, Mer'î b. Yusuf'un kitabını adına yazdığı II. Osman hem görevinden hal' edilmiş hem de boğularak katledilmiştir. bkz. İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, Türkiye Yay., İstanbul 1971, c. III, s. 310-311.

⁶⁴ Mer'î b. Yusuf, *a.g.e.*, vr. 10b-11a.

⁶⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, TTK Yay., Ankara 1995, c. I, s. 256-257.

⁶⁶ Mer'î b. Yusuf, *a.g.e.*, vr. 7b.

⁶⁷ İsmail Hami Danişmend, *a.g.e.*, c. III, s. 268-270; Zinkeisen, *a.g.e.*, c. III, s. 521-522.

⁶⁸ Mer'î b. Yusuf, *a.g.e.*, vr. 11a. Bu ifadeler tarihi bir olayın öznel yorumlamalarla nasıl kabul edilebilir bir hale getirildiğinin tipik bir göstergesidir. Mer'î b. Yusuf deliliği I. Mustafa'ya yakıştıramamıştır.

Yazarın Osmanlı sultanlarının halkla ilişkilerine dair vurgulamış olduğu bir diğer nokta, halkın onları sevmesi ve güzellikle anmasıdır. Ona göre bu durum Osmanlı sultanlarına hastır. Çünkü diğer sultanların tebaaları, sultanlarının zevâlini temenni ederek, bir anlamda zorunluluktan dolayı onlara saygı göstermişlerdir. Ancak Osmanlı tebaası için durum böyle değildir. Osmanlı halkı küçüğüyle, büyüğüyle, kadınıyla, erkeğiyle her zaman Osmanlı sultanlarının başarısı ve zaferi için dua etmektedir.⁶⁹ Hatta müellife göre, halkın Osmanlı sultanlarına sevgisi ve güveni o kadar güçlüdür ki, yönetimden kaynaklanan bir zulüm bile olsa halk bunu asla Osmanlı sultanlarına nispet etmemektedir. Böylesi bir durumda halk, zulmü yapanların sultanın maiyyetinde bulunan yöneticiler olduğuna, sultanın zulüm eyleminden haberi olmadığına ve yapılan yanlışını bilmiş olması halinde kesinlikle bu durumu ortadan kaldıracığına emindir.⁷⁰ Ancak Mer'î b. Yusuf halkın Osmanlı sultanlarına olan bu sevgi ve güvenini Osmanlı sultanlarının halk için yaptıkları güzel iş ve faaliyetlere değil, Allah'ın onlara olan sevgisine bağlamaktadır. Bunu ifade etmek için de Hz. Muhammed'in bir hadisine dayanmıştır. Hadis şu şekildedir: "Allah bir kulu sevdiğinde onun sevgisini meleklerin kalplerine atar. Sonra da Ademoğullarının kalplerine atar. Allah bir kula buğz ettiğinde de onun nefretini meleklerin kalplerine atar. Daha sonra da Ademoğullarının kalplerine atar".⁷¹ Mer'î b. Yusuf bu hadisi zikrederek halkın Osmanlı sultanlarına olan sevgisini ilahî bir takdire dayandırmaktadır.

4.5. Hanedan ve Sünnîlik: Pak Din - Pak İtikâd⁷²

Mer'î b. Yusuf Osmanlı sultanlarının faziletlerini zikrederken dinî tutumlara veya din ile ilişkilendirilebilecek hususlara oldukça geniş bir yer ayırmıştır. Bu konuda ifade ettiği

⁶⁹ Mer'î b. Yusuf, *a.g.e.*, vr. 64a.

⁷⁰ Mer'î b. Yusuf, *a.g.e.*, vr. 65a. Mer'î b. Yusuf burada muhtemelen kendi yaşadığına inandığı haksızlıklara gönderme yapmaktadır. Ancak o eleştirisini sultana yöneltmenin problem doğuracağını bildiğinden sultanın yöneticilerine yüklenmektedir. Fakat bunu ifade ederken sultanın, yöneticilerinin yaptıklarından habersiz olduğunu ifade etmesi bile yeterince ciddi bir eleştiridir.

⁷¹ Mer'î b. Yusuf, *a.g.e.*, vr. 64b. krş. Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî, *Râmûzu'l-Ehâdis*, çev.: Abdülaziz Bekine, haz.: Lütfi Doğan - Cevat Akşit, Milsan Basımevi, İstanbul 1982, c. I, s. 25.

⁷² Bu başlık altında incelenen faziletlerin tercüme ve özetleri şu şekildedir: **13. Fazilet:** "Osmanoğullarının faziletlerinden biri de onların güzel itikatlı olmaları, Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat mezheplerinin sünneti üzere olup Tarika-i Nâciye-i Muhammediyye'yi takip etmeleridir". Mer'î b. Yusuf, *a.g.e.*, vr. 42a. **14. Fazilet:** "Osmanoğullarının faziletlerinden biri de onların şer-i şerîfe boyun eğmeleridir.". Mer'î b. Yusuf, *a.g.e.*, vr. 47a. **15. Fazilet:** "Osmanoğullarının faziletlerinden biri de Osmanlı sultanlarının hepsinin pak ağızlılık ve dürüstlük, haksızlık ve sapkınlıklarının olmaması, münker filler ve şarap içme gibi çirkin haramları işlememe konularında kemâl noktasında olmalarıdır". Mer'î b. Yusuf, *a.g.e.*, vr. 48a-b.

ilk fazilet, onların itikadî açıdan doğru bir inanca sahip olduklarını vurgulamaya yöneliktir. Aslında hanedanın sağlam bir inanca sahip olduğu Osmanlı Devleti'nin ilk zamanlarından itibaren hanedanı yüceltmek için diğer tarihçiler tarafından da vurgulanmıştır. İlk manzum Osmanlı tarihi kabul edilen *İskender-nâme*'nin müellifi Ahmedî, Sultan Orhan için kullandığı "Pak dîn idi Orhan pak itikâd" ifadesiyle hanedanı bu açıdan değerlendiren ilk kişi olmuştur.⁷³ Ahmedî'nin açtığı yoldan daha sonraki tarihçiler de yürümüş ve Osmanlı üzerine yazılan eserlerde hanedanın Sünniliğini vurgulamaya özel önem verilmiştir.⁷⁴ Mer'î b. Yusuf esasında Osmanlı tarih yazımında var olan bir geleneği devam ettirmiştir. Zaten onun Hanbelî bir fakih olarak hanedanı değerlendirirken bu hususa vurgu yapmaması düşünülemezdi. Osmanoğullarının Sünnî bir inanca sahip olmaları, onun nezdinde muhtemelen hanedanın en değerli özelliği idi. Bu sebeple olsa gerek, eserinde bu faziletin önemini anlatmaya oldukça geniş yer vermiştir. Ona göre, Osmanlı sultanları, tarihteki çoğu Müslüman sultanın aksine, itikadî açıdan şüpheli inançları benimsememiş, sapkın inançları hoş karşılamamıştır. Onlar Hanefî mezhebini benimseyerek Ehl-i Sünnet içerisinde kalmışlar ve dolayısıyla Tarika-i Nâciye-i Muhammediye'nin yolu üzere bulunmuşlardır.⁷⁵ Müellifin sapkın inançlardan kasdı Ehl-i Sünnet dışı mezhep ve görüşlerdir; dolayısıyla bu mezhep ve görüşleri benimseyip kabul edenler onun nezdinde hak yoldan çıkmış olarak kabul edilmiştir. Yazarın bozuk inançlara sahip olan hükümdarlara verdiği ilk örnek, Mutezile mezhebine mensup olan Abbasî sultanlarıdır. Ehl-i Sünnet'in genel anlayışına paralel şekilde, Mutezile mezhebini benimsemek onun tarafından doğru yoldan ayrılma olarak değerlendirilmiştir. Müellif, Emevî sultanlarını ise sapkın inanca sahip sultanlar içine dahil etmemiştir. Gerçi onların döneminde de birtakım fesatlıkların olduğunu belirtmektedir. Ancak her ne kadar onlardan fesatlıklar vaki olsa da bunlar inançla ilgili değil, daha ziyade yönetim işindeki rekabetle ilgili hususlardır demektir.⁷⁶ Yazarın itikat merkezli ithamlarında esas hedefi, Fatimî sultanlarıdır. Fatimî sultanları müellif tarafından zındıklığın son noktasına varmakla itham edilmiştir. Ona göre, Fatimî sultanları, sahabeye ve peygamberlere sövmekle, ezana "Hayye ale'l-hayri'l-amel" lafzını eklemekle, Yahudi ve

⁷³ Ahmedî, *İskendernâme: İnceleme-Tıpkıbasım*, haz.: İsmail Ünver, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 1983, vr. 66a.

⁷⁴ Özellikle Yavuz Sultan Selim'in Safevîlerle mücadelesinden sonra hanedanın Sünniliğini vurgulamak tarihçilerin ihmal etmediği bir husus olmuştur. Bu konuda Osmanlı kroniklerinden birçok örnek verilebilir. Biz Lütfi Paşa'ya işaret etmekle yetineceğiz. bkz. Lütfi Paşa, *a.g.e.*, s. 5.

⁷⁵ Mer'î b. Yusuf, *a.g.e.*, vr. 42a-b.

⁷⁶ Mer'î b. Yusuf, *a.g.e.*, vr. 42b-43a.

Hristiyanları vezir olarak atamakla zındıklıklarını delillendirmişlerdir.⁷⁷ Osmanlı tarih yazımında özellikle Yavuz Sultan Selim'in yaptığı mücadeleleri açıklamak amacıyla sık mülhidlikleri vurgulanan Şah İsmail ve onun soyundan gelen hükümdarlar da müellif tarafından sapkın inançlılar grubuna dahil edilmiştir. Yazar, Safevî hükümdarları hakkında da benzer ithamları dile getirmiştir. Ona göre, Safevîler, Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer hakkında kötü sözler sarf etmiş, Cuma namazını kaldırmış, mescidlerde ahlaksızlıkları açıkça işlemiş, haramları helal kılmış ve Ehl-i Sünnet imamlarının kabirlerine saldırıda bulunmuşlardır.⁷⁸ Osmanoğulları ise bütün bu olumsuz davranış ve inançlardan uzak durmuşlar ve bu inançların yayılmasını önlemeye çalışmışlardır. Bütün bunlardan dolayı onlar zamanın hükümdarlarının en hayırlılarıdır.⁷⁹

Mer'î b. Yusuf'a göre, Osmanlı sultanları şer'î kanunlara riayet etmeleriyle de övgüye mazhar olmuşlardır. Onlar şeriatı yüceltmiş, şeriat kurallarını uygulamada vezir ile fakir arasında hiçbir ayırım yapmamıştır. Ona göre, Osmanlı sultanlarının şeriat kanunlarına verdikleri değer en önemli göstergesi, verdikleri her emrin şeriat hukukunu uygulayanlar tarafından tasdik edilmesi gereğidir. Bu onların şer'î kurallara uymada gösterdikleri titizliğin bir ifadesidir.⁸⁰ Mer'î b. Yusuf Osmanlı sınırları içerisinde şer'î kuralları uygulanmasında hata ve eksikliklerin görüldüğünü belirterek Osmanlı yönetimine eleştiri de yapmaktadır. Ancak o, bu hata ve eksikliklerin görülmesinde Osmanlı sultanlarının bir suçunun olmadığını beyan etmiştir. Ona göre hatalar sultanların emri altındaki yöneticilerinden kaynaklanmaktadır ve sultanların bu gibi durumlardan haberleri bile yoktur.⁸¹

Mer'î b. Yusuf, Osmanlı sultanlarının kişisel yaşayışlarında da dinin kurallarına uygun hareket ettiklerini vurgulamaktadır. Ona göre, Osmanlı hanedanı mensuplarının şarap içtikleri, ahlaksızlıklar işledikleri, mertlik ve erdeme zarar verecek davranışlarda

⁷⁷ Mer'î b. Yusuf, *a.g.e.*, vr. 43a ve 45a.

⁷⁸ Mer'î b. Yusuf, *a.g.e.*, vr. 45b-46b.

⁷⁹ Mer'î b. Yusuf, *a.g.e.*, vr. 46b.

⁸⁰ Mer'î b. Yusuf, *a.g.e.*, vr. 47a. Osmanlı sultanları teorik olarak verdikleri her emri şer'î hukuka onaylatmak zorunda değillerdi. Ancak sultanlar ve önemli devlet adamları bazı önemli siyasî eylemlerin meşruluğu hakkında şeyhulislamla danışma ihtiyacı hissederdi. (bkz. Colin İmber, *Osmanlı İmparatorluğu 1300-1650 - İktidarın Yapısı*, çev.: Şiar Yalçın, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., 1. bs., İstanbul 2006, s. 316.) Mer'î b. Yusuf ifadeleriyle muhtemelen bu duruma işaret etmektedir.

⁸¹ Mer'î b. Yusuf, *a.g.e.*, vr. 47b.

buldukları vaki değildir.⁸² Bilakis Osmanlı sultanlarının saraylarında daima Kur'ân tilavet edilir, fıkıh, sarf, nahiv ve tefsir gibi ilim kitapları mütalaa olunur; saraylarda namazların vaktinde kılınmasına da önem verilirdi.⁸³ Üstelik bu durum sadece hükümdarın kendi şahsına mahsus değildi. Saraydaki bütün maiyyetleri de Osmanlı sultanları gibi olup edep ve letafetin son noktasına varmışlardı.⁸⁴ Mer'î b. Yusuf bu açıklamalarıyla bir hükümdarın sarayından ziyade, bir müderris veya kadının evinin tasvirine girişmiş gibidir. Doğal olarak bu tasvir, onun tarafından, ahlaksızlıklar yaparak saltanatın saygınlığını koruyamayan diğer melik ve hükümdarlara karşı Osmanlı sultanlarının, üstünlüklerinin bir delili olarak öne sürülmektedir. Onun açtığı yoldan yürüyen mütercim Şaban b. Şifâî, yaptığı eklemelerle durumu biraz daha ileriye götürmüştür. Şifâî'ye göre, Osmanlı sarayında bulunan Enderun mektebine mensup olanlar için salih kişiler tarafından, üçler, kırklar, yediler, yetmişler gibi tabirler kullanılmakta, hatta Enderun'a mensup birisinin Has Oda'ya ulaştığında kırklar zümresine dahil olduğu dile getirilmektedir.⁸⁵ Osmanlı hanedanının hizmetkârları mesabesinde olanlar bile kırklara karıştığına göre, esas hanedan mensuplarının durumlarını tahmin etmek hiç de zor değildir.

4.6. Osmanlı'nın Ulemayı Himayesi⁸⁶

Mer'î b. Yusuf'a göre, Osmanlı sultanlarını diğer sultanlardan üstün kılan özelliklerden birisi de onların ilim ehline karşı takındıkları tavidir. Onlar peygamberlerin vârisleri olan âlimlere, salihlere ve Ehl-i Kur'ân'a saygı göstermişler ve onları yüceltmişlerdir. Ona göre, birçok Müslüman hükümdar âlimlere eziyet ederek onları aşağılamış ve küçük düşürmüştür, hiçbir Müslüman devlet yöneticisi âlimlere Osmanlı sultanları gibi güzel davranışta bulunmamıştır.⁸⁷ Mer'î b. Yusuf siyasî otorite tarafından baskı ve kötü davranışlara maruz

⁸² Mer'î b. Yusuf, *a.g.e.*, vr. 49a. Bu durumun tarihsel açıdan doğrulanması mümkün değildir. Bazı Osmanlı sultanlarının en azından şarap içtiklerine dair tarih kitaplarında bilgiler bulunmaktadır. Örneğin Aşıkpaşazâde, I. Beyazıt'ın içki meclisleri kurup, içki içtiğini eserinde ifade etmektedir. bkz. Aşıkpaşazâde, *a.g.e.*, s. 69.

⁸³ Mer'î b. Yusuf, *a.g.e.*, vr. 48b.

⁸⁴ Mer'î b. Yusuf, *a.g.e.*, vr. 49a-b.

⁸⁵ Şifâî, *a.g.e.*, vr. 135a-135b.

⁸⁶ Bu başlık altında incelenen faziletlerin tercümeleleri şu şekildedir: **11. Fazilet:** "Osmanoğullarının faziletlerinden biri de onların âlimleri yüceltmeleri, salihlere güvenmeleri ve Kur'ân ehline saygı göstermeleridir". Mer'î b. Yusuf, *a.g.e.*, vr. 31a. **12. Fazilet:** "Osmanoğullarının faziletlerinden biri de onların Alevî şeriflere ve Bekrî seyyidlere ta'zimde bulunmaları, onlara hürmet, saygı, ihsan ve ikramla muamele etmeleridir". Mer'î b. Yusuf, *a.g.e.*, vr. 38a.

⁸⁷ Mer'î b. Yusuf, *a.g.e.*, vr. 31a.

kalan ilim ehline örnek olarak Hanefilik, Malikilik, Şafilik ve Hanbelilik gibi mezheplerini örnek göstermiştir. Bu mezhep imamlarına siyasî otoriteler tarafından yapılan baskılar, onların hapse atılıp işkencelere maruz kalmaları, onurlarının zedelenmeleri ve mezhep imamlarının bu baskılara boyun eğmeyişi müellif tarafından uzun uzun açıklanmıştır.⁸⁸ Varılan sonuç ise yine benzer cümlelerle ifade edilmiştir: Osmanlı Devleti'nde âlimlere gösterilen hürmet, onlara verilen görevler ve gösterilen ikramlarla diğer sultanların âlimlere tavırları karşılaştırılırsa Osmanlı döneminin en hayırlı dönem olduğu anlaşılacaktır.⁸⁹ Osmanlı Devleti'nde ilmiyenin konumuna baktığımızda, Mer'î b. Yusuf'un bu beyanlarında haklılık payı olduğunu dile getirmek gerekecektir. Zira Osmanlılarda ulema sınıfı başka hiçbir İslâm devletinde rastlanmayacak ölçüde bir prestije sahiptir. Her şeyden önce ulema devleti yöneten grup olan askerî sınıfın bir üyesidir. Ancak devletin yönetiminde söz sahibi olan diğer sınıflardan daha geniş haklara ve saygınlığa sahiptir. Zira Osmanlı sisteminde padişahların fermanlarının şeriatın emirlerine ters düşmemesini sağlamak, temelde ulema sınıfının bir görevidir. Ayrıca ulemanın başı olan şeyhulislam, sultanı tahttan indirme yetkisine sahip olan tek kişidir.⁹⁰ Bu gibi görevler, ilmiyeye mensup olanların diğerlerine karşı daha ayrıcalıklı bir konumda olmasını sağlamıştır. Bu ayrıcalıklı konumun bir göstergesi olarak, askerî sınıf üyelerinin sıklıkla karşılaştığı mallarının müsadere edilmesi ve idam gibi cezalardan ilmiye sınıfı muaf tutulmuştur.⁹¹ Mer'î b. Yusuf, bu hususların farkında olarak, Osmanlı Devleti'nin varlığını sürdürmesini ve gücünün sürekli artmasını âlimlere gösterilen bu hürmete bağlamaktadır.⁹²

Mer'î b. Yusuf'un zikrettiği diğer bir fazilet noktası, Osmanlıların seyyid ve şeriflere göstermiş oldukları hürmettir. Bilindiği gibi Osmanlı Devleti'nde seyyid ve şerifler ilmiye sınıfından sayılmış ve onların işlerini takip etmek için Nakîbü'l-Eşraf'lık müessesesi ihdas edilmişti. Ancak bu kurumun varlığı sadece Osmanlı Devleti'ne has değildi. İlk kurul-

⁸⁸ Mer'î b. Yusuf, *a.g.e.*, vr. 31a-37a.

⁸⁹ Mer'î b. Yusuf, *a.g.e.*, vr. 37a.

⁹⁰ Madeline C. Zilfi, *Dindarlık Siyaseti: Osmanlı Uleması - Klasik Dönem Sonrası*, çev.: Mehmet Fark Özçınar, Birleşik Yay., 1. bs., Ankara 2008, s. 5-6.

⁹¹ Zilfi, *a.g.e.*, s. 55-56.

⁹² Mer'î b. Yusuf, *a.g.e.*, vr. 37a. Mer'î b. Yusuf eserinin genelinde yaptığı eleştiri usulünü burada da yinelemiştir. Osmanlı zamanında da yönetimden zulüm ve haksız davranışlar sadır olabilmektedir. Ancak bunlar sultanların değil, onların maiyetlerinin hatalarıdır. Çünkü sultanların bunlardan haberleri yoktur. Ayrıca ona göre bu hata ve haksızlıklar, diğer sultanların dönemlerinde görülenlere göre daha hafiftir. bkz. Mer'î b. Yusuf, *a.g.e.*, vr. 37a.

duğu Abbasiler döneminden itibaren hemen hemen her İslâm devleti bu kurumu bünyesinde bulundurmaktaydı.⁹³ Dolayısıyla Abbasilerden itibaren İslâm devletlerinde seyyid ve şeriflere önem verilmekteydi. Bundan dolayı, Mer'î b. Yusuf, Osmanlı hanedanının seyyid ve şeriflere hürmet konusunda diğerlerine üstünlüğünü farklı bir hususa, Ehl-i Beyt imamlarından baskı ve katl olaylarına maruz kalanların varlığına dayandırmıştır. Ona göre, seyyid ve şerifler, Emevîler ve Abbasiler zamanında gereken saygıyı görmemişler, bilakis aşağılanmış ve alçakça davranışlara maruz kalmışlardır. Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Zeynelabidin, Cafer es-Sadık, Musa el-Kazım, Muhammed el-Bakır, Muhammed el-Cevad, Ali er-Rıza, Ali el-Hadi, Hasan el-Askerî ve Zeyd b. Ali gibi Ehl-i Beyt imamları tarihsel süreç içerisinde siyasî otoriteler tarafından öldürülmüşlerdir. Yazara göre bütün bunlar bilindiği zaman Osmanlı sultanlarının davranışının önemi ortaya çıkmaktadır. Zira Osmanlı sultanları Ehl-i Beyt'ten olanlara gereken ihtimam ve önemi göstermişler, onlara saygıda kusur etmemişlerdir.⁹⁴ Ehl-i Beyt'e ihtiramın Hanbelî mezhebine mensup Mer'î b. Yusuf tarafından bu şekilde vurgulanması ve bir fazilet olarak zikredilmesi oldukça ilginçtir. Ayrıca o, eserinin girişinde halifeleri zikrederken de sıralamayı Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Ali ve Hz. Osman olarak yapmıştır.⁹⁵ Bilindiği gibi, Hanbelîlerin de dahil olduğu hadis taraftarları genellikle imamet tartışmalarında ilk dört halifenin göreve geliş sıralarının aynı zamanda bir fazilet sırası da olduğunu kabul etmişlerdir. Hatta hadis taraftarlarının bazıları Hz. Ali'yi imamlar listesine bile dahil etmemiştir. Hz. Ali'nin Hz. Osman'a takdim edilmesi hadis taraftarlarından sadece Kufe ekolünce savunulan bir durumdur.⁹⁶ Bu bilgiler ışığında Mer'î b. Yusuf'un Ehl-i Beyt hususunda Kufe ekolünün tutumunu benimsediğini söylemek gerekir.

⁹³ Murat Sarıcık, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Nakîbü'l-Eşrâfîlik Müessesesi*, TTK Yay., Ankara 2003, s. 23-40.

⁹⁴ Mer'î b. Yusuf, a.g.e., vr. 38b-39a.

⁹⁵ Mer'î b. Yusuf, a.g.e., vr. 2a.

⁹⁶ Bkz. Sönmez Kutlu, *İslam Düşüncesinde İlk Gelenekçiler-Hadis Taraftarlarının İman Anlayışı Bağlamında Bir Zihniyet Analizi*, Kitabiyât Yay., 1. bs., Ankara 2000, s. 61-62.

4.7. Hanedan ve Kutsal Mekânlar: Hâdimü'l-Haremeyni'ş-Şerîfeyn⁹⁷

İslâm dünyasının kutsal mekânlarının bulunduğu Mekke, Medine ve Kudüs şehirleri, tarih boyunca Müslüman hükümdarların hizmet etmeyi kendilerine dinî ve ahlakî vazife gördükleri, aynı zamanda buralara yapılan hizmetlerle övünç duydukları yerler olmuşlardır. Osmanlı sultanları da bu hususta hassas davranmışlar ve kutsal mekânlara hizmet etmeye özel önem vermişlerdir.⁹⁸ Mekke ve Medine şehirlerinin Osmanlı hâkimiyetine geçmesinin hemen akabinde Osmanlı sultanlarının kutsal şehirlerin hizmetkârı anlamına gelen "Hâdimü'l-Haremeyn" unvanını kullanmaya başlamaları onların bu hususa verdikleri önemi gözler önüne sermektedir.⁹⁹ Buna uygun olarak, Mer'î b. Yusuf Osmanlı sultanlarının faziletlerinden biri olarak bu hususu da zikretmiştir. Ona göre melik ve sultanların en şerefileri kutsal mekânlara hizmet edip onların yoluna kendilerini adayanlardır.¹⁰⁰ Mer'î b. Yusuf, Osmanlı sultanlarının kutsal mekânlara hizmet işini gereğiyle yaptıkları düşüncesindedir. O, Osmanoğullarının kutsal yerlere olan hizmetlerini üç başlık altında ele almıştır. Bunlardan birincisi Mescid-i Haram ve Mescid-i Nebevî gibi İslâm dininin en kutsal mekânlarına yapılan onarım, yenileme ve genişletme faaliyetleridir. Bu çabalardan özellikle Yavuz Sultan Selim ve ondan sonraki Osmanlı sultanlarının çalışmaları onun tarafından öne çıkarılmıştır. Mer'î b. Yusuf onların yaptıkları hizmetlere ve bu hizmetler için sarf ettikleri büyük miktardaki paralara atıfta bulunarak, Osmanlı hanedanının Haremeyn hizmetine gereken ihtimamı gösterdiklerini vurgulamıştır.¹⁰¹

Kutsal yerlere yapılan hizmetlerin yanında, Osmanlı sultanlarının bu bölgelerde yaşayan ahaliye yaptıkları hizmetler de müellif tarafından bir fazilet unsuru olarak zikredil-

⁹⁷ Bu başlık altında incelenen faziletlerin tercümeleleri şu şekildedir: **16. Fazilet:** "Osmanoğullarının faziletlerinden biri de onların Haremeyn-i Şerîfeyn ve Beledeyn-i Münîfeyn'e ihtimamı fazılaştırmaları ve hizmeti çoğaltmalarıdır". Mer'î b. Yusuf, *a.g.e.*, vr. 49b. **17. Fazilet:** "Osmanoğullarının faziletlerinden biri de onlar tarafından Haremeyn-i Şerîfeyn, Kudüs-i Şerîf ve Halilü'l-Muazzamu'l-Münîfe altın, gümüş ve erzaktan sayılıp kaydedilemeyecek derecede bol sadaka ve güzel hasenât ulaşmasıdır". Mer'î b. Yusuf, *a.g.e.*, vr. 57a. **21. Fazilet:** "Osmanoğullarının faziletlerinden biri de onların Medine-i Müşerrefe'nin surunu tamir edip onu sağlamlaştırması; Beytü'l-Makdis'in surunu tamir edip onu himaye etmeleri; düşmanların, sapkın veya müfsit münafıkların onlara hâkim olmamaları için çok para sarf etmeleri; uzak mesafelerden dağların aralarından Beytü'l-Makdis'e su ulaştırmalarıdır". Mer'î b. Yusuf, *a.g.e.*, vr. 65a.

⁹⁸ Osmanlıların Haremeyn hizmetlerinin kısa bir tarihçesi için bkz. Güler, *a.g.e.*, s. 29-41.

⁹⁹ A. D. Alderson, *Osmanlı Hanedanının Yapısı*, çev.: Şefaettin Severcan, İstanbul 1998, s. 176.

¹⁰⁰ Mer'î b. Yusuf, *a.g.e.*, vr. 49b.

¹⁰¹ Mer'î b. Yusuf, *a.g.e.*, vr. 49b-55b.

miştir. Mer'î b. Yusuf Osmanlı sultanlarının Yıldırım Beyazıt'tan itibaren Haremeyn'e surreler gönderdiğini ifade ederek, bunların fakirlere, hacıların güvenliğini sağlamaya, askerlere ve kutsal mekânlara sarf edildiğini belirtmiş ve bu durumu onların faziletlerine bir örnek olarak zikretmiştir.¹⁰² Haremeyn'e surre gönderilmesi İslâm sultanları arasında Osmanlılardan önce de görülen bir husustur.¹⁰³ Durumun farkında olan Mer'î b. Yusuf, Osmanlı sultanlarının gönderdikleri surrelerin diğer sultanların gönderdiklerinden farklı olduklarını belirtme gereği hissetmiştir. Ona göre, Osmanlı surreleri her sene gönderilmeleri açısından süreklilik kazanmıştır. Diğer sultanlar ise surreyi ya hac yaptıkları vakit veya arada sırada göndermişlerdir. Bu açıdan diğer sultanların yapmış oldukları ihsanlar Osmanlı sultanlarının yaptıklarına erişememiştir.¹⁰⁴

Mer'î b. Yusuf'un Osmanlı sultanlarının Haremeyn ahalisine yaptıkları hizmetlerle ilgili olarak zikrettiği bir diğer fazilet, onların kutsal yerlerin ahalisine su temin etmeleridir. O, bu fazileti açıklarken Mekke'ye su ulaştırmak için Zübeyde Pınarı, Huneyn Pınarı ve Arafat Pınarı'nda yapılan zorlu çalışmaları, Osmanlı sultanlarının bu çalışmalara gösterdikleri ehemmiyeti ve bu işler için sarf ettikleri yüksek meblağdaki paraları zikrederek onların üzerlerine düşen görevi lâıykıyla yaptıklarını vurgulamıştır.¹⁰⁵

4.8. Ekonomik Refah¹⁰⁶

Mer'î b. Yusuf'un eserinde ekonomik temelli faziletler çok fazla yer işgal etmemiştir. Bu başlıkla ilişkilendirilecek tek fazilete de oldukça kısa olarak değinilmiştir. Yazar,

¹⁰² Mer'î b. Yusuf, *a.g.e.*, vr. 57a-b. Münir Atalar Osmanlı'da surreyi ilk gönderen sultanın yanlış olarak Çelebi Mehmet olarak bilindiğini ancak ilk surrenin aslında Yıldırım Beyazıt tarafından gönderildiğini ifade eder. Bunu ifade ederken Muhammed Emin el-Mekkî'nin II. Abdülhamit döneminde yazmış olduğu risaleye dayanır ve bu bilgiyi destekleyen başka bir esere ulaşamadığından bahseder. bkz. Münir Atalar, *Osmanlı Devletinde Surre-i Hümayûn ve Surre Alayları*, DİB Yay., Ankara 1999, s. 10-11. Mer'î b. Yusuf'un Muhammed Emin el-Mekkî'den yaklaşık iki yüz küsür sene önceye dayanan bu değerlendirmesi Münir Atalar'ın tespitini doğrulaması açısından önemlidir.

¹⁰³ İslâm tarihinde Haremeyn'e surre gönderilmesi uygulaması ilk olarak Abbasîlerden itibaren görülmeye başlanmıştır. bkz. Atalar, *a.g.e.*, s. 3.

¹⁰⁴ Mer'î b. Yusuf, *a.g.e.*, vr. 58a.

¹⁰⁵ Mer'î b. Yusuf, *a.g.e.*, vr. 65a-68b.

¹⁰⁶ Bu başlık altında incelenen faziletin tercümesi şu şekildedir: **18. Fazilet:** "Osmanoğullarının faziletlerinden biri de Sultânî şüvenlere - Mısır-ı Mahsûre'deki tahıl depolama yeridir - her sene sekiz yüz bin erdepten (Mısır'a ait bir hacim ölçüğü. 1 Erdep: 198 lt.) fazla tahıl girmesidir. Öyle ki, bunlara (depolar) bakan birisi onları buğday, arpa, bakla, mercimek ve nohuttan oluşturulmuş dağlar misali görür". Mer'î b. Yusuf, *a.g.e.*, vr. 58a.

Mısır'daki tahıl depolarının askerlere, fakirlere, âlimlere, kadılara, öğrencilere sarf edilmek için tahıllarla doldurulduğunu ifade etmekte ve bunu Osmanlı'nın faziletlerinden biri olarak saymaktadır. Yani burada vurgulanan durum bütün ülke için geçerli olan bir keyfiyet değil sadece Mısır'ı içine alan yerel bir durumdur.¹⁰⁷ Aslında halk açısından ekonomik refah unsuru bir siyasî gücü değerlendirmek için en önemli kriter olsa gerektir. Bu gerçeğe rağmen Mer'î b. Yusuf'un ekonomik duruma çok az yer vermesi, onun hanedanı değerlendirmede din merkezli bir bakış açısına sahip olmasının bir sonucu gibi gözükmektedir.

4.9. Hanedanın Ahlakî Üstünlüğü¹⁰⁸

Mer'î b. Yusuf'un Osmanlı hanedanı için öne sürdüğü birtakım faziletler onların ahlakî meziyetlerine dikkat çekmeyi amaçlamaktadır. Bu ahlakî meziyetler, klasik Osmanlı kroniklerinde hanedanı övmek için hemen hemen hiç kullanılmayan, alışılmamış hususlar üzerinde şekillendirilmiştir. Mer'î b. Yusuf'un bu amaçla dikkat çektiği ve hanedan için bir fazilet saydığı hususlardan birisi, Osmanoğullarının kişisel servet edinmemeleridir. Dolayısıyla Osmanlı sultanları kendilerinden sonraki kanunî mirasçılarına paylaşmaları için mal bırakmamışlardır. Ona göre tarihteki birçok sultan yönetimde bulunmayı kişisel servet edinmenin bir vesilesi olarak görmüş ve topladıkları büyük meblağlara ulaşan malları kendilerinden sonraki mirasçılarına bırakmışlardır. Ancak Osmanlı sultanları yönetimlerini bu amaçla kullanmamışlar ve bundan dolayı diğer sultanlara karşı ahlakî bir üstünlük sağlamışlardır. Mer'î b. Yusuf'un dikkat çektiği husus, aslında Osmanlı devlet sisteminden neşet eden doğal bir sonuçtur. Zira Osmanlı sisteminde padişahların kişisel harcamaları için hükümdarın şahsi malı sayılan hass arazileri vardı. Padişah bu arazide ve gelirlerinde dilediği gibi tasarrufta bulunabilir, dilerse hanedan üyelerinden birisine mülk olarak verebi-

¹⁰⁷ Mer'î b. Yusuf, *a.g.e.*, vr. 58a-b.

¹⁰⁸ Bu başlık altında incelenen faziletlerin tercümeleri şu şekildedir: **9. Fazilet:** "Osmanoğullarının faziletlerinden biri de Osmanlı sultanlarından öldüklerinde kendilerinden sonraki vârisleri tarafından paylaşılacak bir tereke (miras) bırakmamalarıdır". Mer'î b. Yusuf, *a.g.e.*, vr. 26b. **19. Fazilet:** "Osmanoğullarının faziletlerinden biri de eski sultan ve emirler tarafından vakfedilen vakıfları yerlerinde bırakmaları, onları vakfedenlerin şartları usulünce sürdürmeleri ve onlara halel getirecek bir şeyle müdahale etmemeleridir. Mer'î b. Yusuf, *a.g.e.*, vr. 59a. **23. Fazilet:** "Osmanoğullarının faziletlerinden biri de Osmanoğullarının, fesadın kökleştiği bu zamanda bu güzel sıfatlarla vasıflandırılmalarıdır". Mer'î b. Yusuf, *a.g.e.*, vr. 72b-73a.

lirdi.¹⁰⁹ Doğal olarak Osmanlı sultanlarının evlatlarına bırakmak için kişisel servet biriktirmelerine gerek yoktu.

Mer'î b. Yusuf, Yavuz Sultan Selim'in Mısır'ı fethettiği zaman kendisiyle savaşım mücadele eden, başına birçok problem açan Memlûk Sultanı Gavri'nin daha önce Mısır'da vakfetmiş olduğu vakıfları ortadan kaldırmayıp devam ettirmesini onun ahlakî güzelliğinin bir ifadesi olarak fazilet maddesi haline getirmiştir. Ona göre, şer'î kanunlar Yavuz Sultan Selim'e bu vakıfları değiştirme hakkı vermesine rağmen o böyle bir yola sapmamış, zafer kazanmış olmasına rağmen kişisel düşmanlığını bu vakıflara yansıtmamıştır.¹¹⁰ Burada esasında Osmanlı hanedanının bütününe değil, Yavuz Sultan Selim'e ait bir fazilet zikredilmektedir. Müellif hanedana mensup bir padişahın güzel davranışını bütün hanedanı tebci etmek için değerlendirmiştir.

Yazar vakıflarla ilgili bilgi verirken, vakıf mallarında tasarrufta bulunan kişilerin ehil olmayanlara vazife vermemelerinin, vakıf mallarını insanlara ihtiyaçlarından fazla dağıtmamalarının ve hak edenlere vermelerinin önemi üzerinde durmuştur. Zira ona göre, özellikle Mısır'da bu dinî görevler sefih dünya erbabının tekindedir ve bu kişiler vakıf malları ve görevlerini cahillere, hak etmeyenlere dağıtıp; âlimleri, zahitleri ve ihtiyaç sahiplerini bu nimetlerden uzak tutarak vakfedenlerinin amaçları dışında kullanmaktadırlar.¹¹¹ Yazarın bu satırları, içinde yaşadığı zamanın ahlakî seviyesine karşı olumsuz bakış açısının bir ürünü olup benzer düşünceler bütün eser boyunca serdedilmektedir. Aslında *Kalâidü'l-İkyân*, yazarın içinde bulunduğu zamana karşı bu eleştirel bakışı üzerine bina edilmiştir. O, kendi yaşadığı zamanı, yüzsüzlerin, cahillerin ve makam-mevkiye tapanların öne çıkıp gerçek âlimlerin geri plana düştüğü; şükreden zengin, sabreden fakirin azaldığı; kötülük ve ahlaksızlığın revaç bulduğu bir zaman olarak tanımlamaktadır.¹¹² Eserinde zikrettiği Osmanlı sultanlarının son fazileti de bu zihinsel temele dayanmaktadır. Fesadın kökleştiği, dinden uzaklaşıldığı, müminlerin bile doğru yoldan saptığı bu zamanda, Osmanlı sultanlarının bütün bu güzel vasıflarla anılabilmeleri de bir fazilet unsuru olarak zikredil-

¹⁰⁹ Aydın Taneri, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Döneminde Hükümdarlık Kurumunun Gelişmesi ve Saray Hayatı-Teşkilâtı*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yay., Ankara 1978, s. 89-90, 261-264.

¹¹⁰ Mer'î b. Yusuf, *a.g.e.*, vr. 59a-62a.

¹¹¹ Mer'î b. Yusuf, *a.g.e.*, vr. 62a-63b.

¹¹² Mer'î b. Yusuf, *a.g.e.*, vr. 73b.

mektedir.¹¹³ Osmanoğullarının böyle kötü bir zaman diliminde güzel şeylerle anılmaları, yazar tarafından onların erdemlerinden biri olarak sayılmıştır.¹¹⁴

Sonuç

XVII. yüzyılda Mısır'da yaşayan Mer'î b. Yusuf, Osmanlı hanedanını övmek amacıyla bir eser kaleme almıştır. Eserinde hanedanı yüceltmek için öne sürdüğü argümanlar aynı zamanda belli bir çevrenin hanedana bakışını resmetmektedir. Zira eser bir Arap tarafından yazılmış ve doğal olarak, yazarının mensubu bulunduğu çevrenin hanedana bakışını yansıtmıştır. Bu sebeple, bütün olarak bakıldığında, eser klasik hanedan güzellemelerinden birtakım farklılıkları ihtiva etmektedir. Zira tarihçiler Osmanlı hanedanını tebci etmek için genellikle efsaneleri, mitleri veya karizmatik şahsiyetleri öne çıkarmışlardır. Mer'î b. Yusuf ise bu hususların hiçbirine itibar etmemiştir. O, hanedanı tebci etmeyi onların dinî yaşantılarına, dinî grup ve kurumlara hizmet etmeleri üzerine dayandırmıştır. Örneğin hanedan üyelerinin namaz kılmaları, ahlaksızlıkları işlememeleri, onların Ehl-i Beyt'e hürmet etmeleri, Haremeyn'e su ulaştırmaları gibi öne sürülen fazilet hususları şüphesiz yazarın Osmanlı padişahlarına baktığı yer ile yakından alakalıdır. Tabiidir ki, diğer tarihî kaynaklarda da Osmanlı hanedanının faziletlerinden bahsederken dine vurgu yapılmıştır. Ancak bu kaynakların olaylara bakışı, tarzları ve dinî olanı vurgulamak için kullandıkları kavramlar, Mer'î b. Yusuf'unkinden oldukça farklıdır. Örneğin klasik Osmanlı kroniklerinde, Osmanlı fetihleri kutsal savaş vurgusu ile gaza ve gazi kavramları üzerinden tasvir edilmiştir. Bu vurgu ile Osmanlı fetihleri, toprak genişletme gibi dünyevî bir amaçtan, dini yaymak gibi ulvî bir amaca bağlanmıştır. Bu sebeple hanedan üyelerine halk nezdinde en çok prestij sağlayan unvanın gazi unvanı olduğunda kuşku yoktur. Mer'î b. Yusuf ise bu kavramlara değinmeden Osmanlı fetihlerinin büyüklüğüne vurgu yapmayı tercih etmiştir. Şüphesiz ki, onun bu tercihinde yazarın yaşadığı zaman diliminde Osmanlı fetihlerinin kuruluş dönemindeki kadar yoğun olmamasının payı vardır. Eseri Osmanlı Türkçe'sine tercüme

¹¹³ Mer'î b. Yusuf, *a.g.e.*, vr. 73b-74a, 75a.

¹¹⁴ Yazar yaşadığı devrin insanlarını olumsuzlukla itham etmenin siyasî otorite ile ilişkilendirilebileceğinin farkındadır. Zira İslâm literatüründe yönetimdeki olumsuzlukların nedenini yönetime bağlı olan halka indirgeyen "yaşadığınız gibi yönetilirsiniz" diye kısaca özetleyebileceğimiz bir kıyas sıkça yapılmaktadır. Dolayısıyla bu kıyas biçimi tersten okunduğunda insanların olumsuzlanması aynı zamanda Osmanlı sultanlarının da olumsuzlanması gibi bir sonuç ortaya çıkarabilmektedir. Mer'î b. Yusuf bu gibi kıyaslamalara daha başından engel olmak için Osmanoğulları zamanında görülen iyi ve güzel şeylerin bu kıyasın hilafına gerçekleştiğini söyleyerek bir anlamda bu kıyasa dayanılarak kendisinin öne sürdüğü faziletlere gelebilecek eleştirileri de önlemeye çalışmaktadır. bkz. Mer'î b. Yusuf, *a.g.e.*, vr. 74a.

eden Şaban b. Şifâî bu durumu bir eksiklik olarak değerlendirmiş olsa gerek ki, müellifin fetihlerle ilgili pasajlarını tercüme ederken gaza ve gazi terimlerini yoğun şekilde kullanarak bu kavramsal boşluğu izale etme çabasına girişmiştir.

Müellifin Osmanlı hanedanının kökenine dair yaptığı tercih de yazarın içinde bulunduğu çevrenin bir sonucudur. Klasik Osmanlı tarih yazarlarının yaptıkları tercihi göz ardı ederek hanedanı Arap kökenli olarak göstermenin başka bir izahı olmasa gerekir. Yine klasik tarihçilerin hanedanı meşrulaştırırken ısrarla vurguladıkları adalet kavramı Mer'î b. Yusuf'un eserinde hemen hemen hiç geçmemektedir. O, Arap geleneğinde daha yaygın olan fitneyi engelleme vurgusu üzerinden hanedanı tebci etmeyi tercih etmiştir. Yazarın fitneyi önlemek amacıyla hanedan üyelerinin erkek evlatlarını katletmelerini Osmanlı hanedanının bir fazileti olarak sunması, bu bakış açısının ulaştığı noktaya işaret etmektedir.

Bütün bu hususları göz önüne aldığımızda, Mer'î b. Yusuf'un eserinin klasik hanedan övgülerinden farklı olduğunu dile getirmek gerekir. Mer'î b. Yusuf esasında bir fakih-tir ve eseri Osmanlı hanedanına nasıl ve nereden baktığının canlı bir kanıtı olduğu kadar, nasıl bir padişah görmeyi istediğinin de bir nişanesidir. Onun zihninde mükemmel padişah, Arap ırkına mensup, içki içmeyen, ahlaksızlık yapmayan, âlimleri ve salihleri destekleyen, sürekli ibadetle meşgul, iyi bir itikadi olan, bir anlamda Ehl-i Sünnet padişahıdır. Dolayısıyla Mer'î b. Yusuf'un Osmanlı padişahları övgüsü genel anlamda bu çerçeveye dayanmaktadır. Çerçevenin dışındakiler ise onun tarafından ya görmezden gelinmiş veyahut zihnin-deki yapıya uydurulmak için zorlama yorumlarla tahrif edilmiştir.

Mer'î b. Yusuf'un kitabını iktidar tarih ilişkisi çerçevesinde oluşturulan ideolojik bir eser olarak değerlendirmek gerekmektedir. Zira eser Osmanlı hanedanının halk nezdindeki meşruiyetine katkı sağlamak için kaleme alınmıştır. Kitap yazarın kendi çağında ve kendinden önceki zamanlarda görülen olumsuzluklar üzerine bina edilmiştir. Buna göre, kötülük İslâm tarihindeki ilk fitne olayları ile başlayıp yazarın yaşadığı zamana kadar süregelmiştir. Müellifin yaşadığı çağ ise onun tarafından kötülüğün kökleştiği bir zaman dilimi olarak tanımlanmaktadır. Yazar zihnindeki bu olumsuz şartları ve bunları oluşturan zâlim hükümdarları temele alarak Osmanoğullarını onlarla karşılaştırmış ve Osmanlı padişahlarını zamanın en hayırlıları olarak tavsif etmiştir. Yani Osmanlı padişahlarının üstünlükleri itibarı bir durumdur ve diğer hükümdarların kötülüğü karşısında daha hayırlı olan bir seçeneğe işaret etmektedir.

Kaynaklar

- Aşıkpaşazâde Ahmed, *Tevârîh-i Âl-i Osmân*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1332.
- Ahmedî, *İskendernâme: İnceleme-Tıpkıbasım*, haz.: İsmail Ünver, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 1983.
- Akman, Mehmet, *Osmanlı Devletinde Kardeş Katli*, Eren Yay., 1. bs., İstanbul 1997.
- Alderson, A. D., *Osmanlı Hanedanının Yapısı*, çev.: Şefaettin Severcan, İstanbul 1998.
- Atalar, Münir, *Osmanlı Devletinde Surre-i Hümayûn ve Surre Alayları*, DİB Yay., Ankara 1999.
- Babinger, Franz, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, çev.: Coşkun Üçok, Kültür Bakanlığı Yay., 3. bs. Ankara 2000.
- Bayatlı Mahmud Oğlu Hasan, "Câm-ı Cem-Âyin", sad.: Fahrettin Kırzioğlu, *Osmanlı Tarihleri I*, haz.: Nihal Atsız, Türkiye Basımevi, İstanbul 1949. s. 371-404.
- Bedr-i Dilşad, *Murad-nâme*, haz.: Adem Ceyhan, MEB Yay., İstanbul 1997, c. I.
- el-Buhârî, Muhammed b. İsmail, *el-Câmiu's-Sahîh*, tahk.: Abdülaziz b. Abdullah b. Bâz, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1994, c. III.
- Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, haz.: Mustafa Tatçı – Cemal Kurnaz, Bizim Büro Basımevi, Ankara 2000, c. III.
- Danişmend, İsmail Hami, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, Türkiye Yay., İstanbul 1971, c. III.
- Emecen, Feridun, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, Kitapevi Yay., İstanbul 2001.
- Eyyûbî, *Menâkıb-ı Sultan Süleyman (Risâle-i Pâdişah-nâme)*, haz.: Mehmet Akkuş, Kültür Bakanlığı Yay., İstanbul 1991.
- el-Gazâlî, Ebu Hamid Muhammed, *el-İktisâd fi'l-İtikâd*, tahk.: İ. Agah Çubukçu – H. Atay, Nur Matbaası, Ankara 1962.

- Güler, Mustafa, *Osmanlı Devletinde Haremeyn Vakıfları (XVI.-XVII. Yüzyıllar)*, TATAV Yay., İstanbul 2002.
- Gümüşhanevî, Ahmed Ziyaüddin, *Râmûzu'l-ehâdîs*, çev.: Abdülaziz Bekine, haz.: Lütfi Doğan – Cevat Akşit, Milsan Basımevi, İstanbul 1982, c. I.
- Hatipoğlu, Mehmet Said, *Hilafetin Kureyşliliği – İslam'da İlk Siyasi Kavmiyetçilik*, Kitabiyât Yay., 1. bs., Ankara 2005.
- el-Heysemî, Nureddin Ali b. Ebu Bekir, *Mecmau'z-zevâid ve menbeu'l-fevâid*, Kahire-ts., c. VIII.
- Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't-Tevârih*, , haz.: İsmet Parmaksızoğlu, Kültür Bakanlığı Yay., 4. bs., Ankara 1999, c. IV.
- İbn Kemal, şemseddin Ahmed b. Süleyman, *Tevârih-i Âl-i Osman (IV. Defter)*, haz.: Koji Imazawa, TTK Yay., Ankara 2000.
- İbn Teymiye, Ebü'l-Abbas Takıyyüddin Ahmed b. Abdülhalim, *Siyaset (es-Siyasetü's-Şerıyye)*, çev.: Vecdi Akyüz, Dergâh Yay., İstanbul 1999.
- İmber, Colin, *Osmanlı İmparatorluğu 1300-1650 - İktidarın Yapısı*, çev.: şiar Yalçın, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., 1. bs., İstanbul 2006.
- İnalcık, Halil, "Şeriat ve Kanun, Din ve Devlet", *Osmanlı'da Devlet Hukuk Adâlet*, Eren Yay., İstanbul 2000, s. 39-47.
- Kahveci, Niyazi, *İslam Siyaset Düşüncesi (XV. Asra Kadar)*, Türk Demokrasi Vakfı Yay., 1. bs., Ankara 1998.
- Kanunnâme-i Âl-i Osman*, haz. Abdülkadir Özcan, Kitapevi Yay., 1. bs., İstanbul 2003.
- Kutlu, Sönmez, *İslam Düşüncesinde İlk Gelenekçiler - Hadis Taraftarlarının İman Anlayışı Bağlamında Bir Zihniyet Analizi*, Kitabiyât Yay., 1. bs., Ankara 2000.
- Lapidus, Ira M., *İslam Toplumlari Tarihi*, çev.: Yasin Aktay, İletişim Yay., 1. bs., İstanbul 2002, c. I.
- Lütfi Paşa, *Tevârih-i Âl-i Osman*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1341.

- Mahmut b. Hamza Efendi, Bekâ-yı Saltanat-ı Osmâniye”, çev.: Bereketzâde İsmail Hakkı, haz.: Ahmet Sürün, *Hilafet Risaleleri I*, edit.: İsmail Kara, Klasik Yay., İstanbul 2002, s. 261-283.
- el-Mâverdi, Ebu'l-Hasan Habib, *el-Ahkâmu's-Sultâniyye*, çev.: Ali Şafak, Bedir Yay., İstanbul 1994.
- el-Mekkî, Muhammed Emin, “Hulefâ-yı İzâm-ı Osmaniye Hazarâtının Haremeyn-i Şerifeyn'deki Âsar-ı Mebrûre ve Meşkûre-i Hümayunlarından Bâhis Tarihi Bir Eserdir”, haz.: Zeynep Süslü, *Hilafet Risaleleri II*, edit.: İsmail Kara, Klasik Yay., İstanbul 2002, s. 261-281.
- Mer'î b. Yusuf, *Ekâvilu's-Sikât fî Tevili'l-Esmâ ve's-Sıfât ve'l-Âyâtî'l-Muhakkimât ve'l-Müşebbihât*, tahk.: Şaban el-Arnâvudî, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1985.
- Mer'î b. Yusuf, *Kalâidu'l-İkân fî Fezâilî Âli Osmân*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, No: 2340; Nuruosmaniye Ktp., No: 3404, çev. Şaban b. Şifâî.
- el-Muhibbî, Muhammed, *Hulâsatu'l-Eser fî Âyânî'l-Karnî'l-Hâdî Aşar*, Matbaatü'l-Vehbiyye, Kahire: 1284.
- Nablûsî, Abdulgâni, *Manzûme min Mesâmi-i Âli Osmân*, Süleymaniye Ktp., Lala İsmail, No: 607.
- en-Nebhâni, Yusuf b. İsmail, “Hulâsatu'l-Beyân fî Ba'dı Meâsir-i Mevlânâ es-Sultân Abdilhamîd es-Sânî ve Ecdâdihî Âli Osmân”, çev.: Mehmet Özşenel, *Hilafet Risaleleri I*, edit.: İsmail Kara, Klasik Yay., İstanbul 2002, s. 343-353.
- Neşrî, Mehmed, *Kitâb-ı Cihan-Nüma*, haz.: Faik Reşit Unat – Mehmet A. Köymen, TTK Yay., 3. bs., Ankara 1995.
- Oruç Beğ, *Oruç Beğ Tarihi*, haz.: Necdet Öztürk, Çamlıca Yay., 2. bs., İstanbul 2008.
- Osmanzâde Ahmed Tâib, *İcmâl-i Menâkıb-ı Selâtin-i Âli Osmân*, Süleymaniye Ktp., Hüsrev Paşa, No: 328.
- Öz, Mehmet, *Osmanlı'da Çözülme ve Gelenekçi Yorumları*, Dergâh Yay., İstanbul 1997.
- Öztürk, Eyüp, *Osmanlı Tarihiçiliğinde Fezâil Edebiyatı (Mer'î b. Yusuf'un Kalâidü'l-İkân fî Fezâilî Âli Osman Örneği)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2004.

- Peçevî İbrahim Efendi, *Peçevî Tarihi*, haz.: Bekir Sıtkı Baykal, Kültür Bakanlığı Yay., 3. bs., Ankara 1999, c. II.
- Sarıca Kemal, *Selâtin-nâme*, haz.: Necdet Öztürk, TTK Yay., Ankara 2001.
- Sarıcık, Murat, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Nakîbü'l-Eşrâfîlik Müessesesi*, TTK Yay., Ankara 2003.
- Solakzâde, Mehmed, *Solakzâde Tarihi*, haz.: Vahit Çubuk, Kültür Bakanlığı Yay., 1. bs., Ankara 1989, c. II.
- Şener, Sâmî, *Osmanlı'da Siyasî Çözülme*, İnkılap Yay., İstanbul 1990.
- Şükru'llah, *Behçetü't-Tevârih*, çev. Nihal Atsız, *Osmanlı Tarihleri I*, haz.: Nihal Atsız, Türkiye Basımevi, İstanbul 1949, s. 37-77.
- Taneri, Aydın, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Döneminde Hükümdarlık Kurumunun Gelişmesi ve Saray Hayatı-Teşkilâtı*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yay., Ankara 1978.
- Tursun Bey, *Tarihu Ebu'l-Feth*, haz.: Mertol Tulum, İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul 1977.
- Wüstenfeld, Ferdinand, *Die Geschichtschreiber der Araber und Ihre Werke*, Burt Franklin, New York 1882.
- Uğur, Ahmet, *Osmanlı Siyasetnâmeleri*, MEB Yay., İstanbul 2001.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, TTK Yay., Ankara 1995, c. I.
- Yasincizâde Abdulvehhab Efendi, *Hulasatu'l-Burhân fi İtâati's-Sultan*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, No: 1842.
- Zilfi, Madeline C., *Dindarlık Siyaseti: Osmanlı Uleması - Klasik Dönem Sonrası*, çev.: Mehmet Faruk Özçınar, Birleşik Yay., 1. bs., Ankara 2008.
- Zinkeisen, Johann Wilhelm, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, çev. Nilüfer Epçeli, edit.: Erhan Afyoncu, Yediepe Yay., 1. bs., İstanbul 2011, c. III.
- Zirikli, Hayreddin, *el-Âlam*, Dârü'l-İlm li'l-Melâyin, Beyrut 1990, c. VII.

Arabs and Ottoman Dynasty: The Sample of Mar'î b. Yusuf

Citation/©- Öztürk, E. (2011). Arabs and Ottoman Dynasty: The Sample of Mar'î b. Yusuf, *Çukurova University Journal of Faculty of Divinity*, 11 (2), 241-276.

Abstract- *In this article, the view of the Arabs about the Ottoman dynasty have been studied on the basis of Mar'î b. Yûsuf's work Qalâid al-Iqyân fî Fadâil Âl Uthmân, one of the works written to legitimize the Ottoman dynasty in terms of religion. Nevertheless, the most fundamental feature that distinguishes it from others is the fact that it was written by an Arab origin Hanbalî author and provides important information about the Arab subjects' view about the Ottoman dynasty. In this context, information is given about the general content, purpose, style and conceptual framework of the work in question and, by comparing the work with other works of the genre, its original aspects are tried to determine*

Key Words- *Ottoman Dynasty, Mar'î b. Yûsuf, Qalâid al-Iqyân fî Fadâil Âl Uthmân, Ottoman Dynasty and Arabs, Virtue of Ottoman Dynasty.*